

Pedro Migel Urruzuno

**IRU ZIRI
(IPUI TA BERTSO)**

Fitxategi hau "liburu-e" bildumako alea da,
liburu elektronikoen irakurgailurako prestatua.

Liburu gehiago eskuratzeko:

<http://armiarma.com/liburu-e>

Iturria: *Iru ziri (ipui ta bertso)*, Pedo Miguel Urruzuno
(Antonio Zavalaren edizioa). Auspoa, 1965

<http://klasikoak.armiarma.com/>

Egileari buruzko informazioa:

<http://zubitegia.armiarma.com/egileak/00316.htm>

IRU ZIRI

ZIRILO, ZIRIAKO TA ZIRIKILLOTE

I

ZIRILO

—Aizazu, Praisko, zer izen da ori?

—Izena izango da.

—Baña Zirilok, zer esan nai du?

—Lo dagoan ziriya izango da.

—Ezta ba orixe lotiya, nik uste dedanez. Lo daudenak esnatzeko ona izan bear du.

—Beraz esnalea izango da.

—Ala uste det.

—Baña, Euskal Esnalea?

—Eztet uste: Señorito Zirilo esaten diote ta.

—Ezta ba izango eskalea noski; e?

—Eztakit; baña emallea're ez du ba izan bear.

—Artzallea ote da?

—Edo kentzallea.

—Beraz beraren kontuz ibilli bearko degu.

—Obeko da.

—Aditu niyonian
gizon zartxo bati
ez-ezagunagandik
ibiltzeko urruti,
itz-leunduna bazan
oraindik obeki,
esan ori gogoan
iduki det beti.

II ZIRIAKO

Obe zukean Ziriakok Praiskoren bertso ori ondo ikasi balu.

Uste zuan onek Zirilori ziri bat sartuko ziyola baña Zirilok sartu ziyon berari.

Lenbiziko aldiz kasinuan ikusi zuan Ziriakok Zirilo. Onek zeukan eskuetan, guziyai erakutsiyaz, zigarrontzi (petaca) eder bat; urre ta perlaz apainduba zirudiyen, baña Zirilok esaten ziyen guziyai, urre ta perla ayek etzirala egizkoak, baik ezteraziyak (fingidos).

Ziriakok begiya laxter ezarri zion zigarrontziyari, ta eskatu zion mesedez Zirilori, uzteko gau artan berari, ondo ikusi nai zukeala-ta.

Utzi zion Zirilok, eta azkar juan zan Ziriako Txauton zillargillearen etxera, zigarrontziyak zenbat baliyo ote zezakean galdetzera. Bost milla pezeta gutxienaz esan zuan zillargilleak baliyo zituala.

—Egizkoak ote dira urre ta perla oyek? —galdetu zion Ziriakok zillargilleari—.

—Bai, bai. —erantzun zion zillargilleak—; orañtze bertan emango dizkitzut bost milla pezeta, saldu nai badidazu.

—Ondo da —esan zion Ziriakok—: bigar agertuko naiz.

Bigaramon goizean biyurtu zion zigarrontziya Zirilori: eskerrak emanaz, eta onek gorde zuan.

Illuntzian kasinuan elkartu ziran bi ziriyak, au da. Zirilo ta Ziriako; an zebillen eskutik eskura zigarrontzi ori, ta Ziriako eldu zan milla pezeta beragatik Zirilori eskeintzera. Erantzun zion onek salduko ziyola: bañan etzuala engañatu nai, eta guziyen aurrian esaten ziyola, urre ta

perla ayek ezteraziyak zirala. Ala ta guziz ere Ziriakok eman zituan milla pezetak, eta egiñ zan zigarrontziyaren jabe.

Bereala joan zan zillargillearen etxera bost milla pezeta artzeko ustean zigarrontziyarekiñ: bañan, uraxe bai zala ziriya! uraxe bai adarra jotzia! Zigarrontzi ura etzan aurreko egunekoa: geyenez lau pezeta baliyo zituan.

Zigarrontziyaren barrenen arkitu zuan Ziriakok papertxo bat, esaten zuana:

Zu otsua bazera
ni naiz azeriya
orra ederki sartu
dirutan ziriya.

III ZIRIKILLOTE

Ziriakok ixillik zeukan ustez bere ziriya: Zirilo ezkutatu zan erritik, baña Zirikillotek gxuziya zekiyan.

Ziriakok, ziri bat sartzeko ustian, saldu zion Zirikilloteri zigarrontziya eun pezetan.

Zirikillotek atera zuan nunbaitik ere Ziriloren aztarrana baita arkiture kapetxe eder batean.

Bera zegoan alboko mayean jarri zan Zirikillote: an zerabilten eskutik eskura zigarrontzi eder bat; noizean beñ esaten ziyen Zirilok, etziralara egizkoak aren urre ta perlak baizik ezterazi-yak.

Eldu zan zigarrontzi ori Zirikilloten eskuetara, baña, ala bearra zan guziya!; eskuan irristatu eta erori zitzayon magalean zeukan txapelera.

Laxter atera ta ipiñi zuan mai gañean... bañan... ez ura... Zein ba? Ziriakori eun pezetan erosi ziyona, ta eskutik eskura an zerabilten aurrera're prozesiyoan.

IV

Zirikillotek saldu zion Txanton zillargilleari bost milla pezetan zigarrontzi berriya. ta itxu batek eresten (kantatzen) zuan urrengo egun batian:

Señorito Zirilo
eta Ziriako,
biyak dira berdiak
nola edo alako;
baña Zirikillote
obea dalako,
biyeri ziri onak
sartu dizte bapo.

«Euskal-Esnalea», Tolosa'n
1909 - Uztaillaren 15'an

IJITO BATEN KIEBRA

I

—Aizazu, Iñazi: zeñ degu or aurrian dagoen gizon beltz ori?

—Pelix ijtoa.

—Ikatzarekiñ egiña al da?

—Ezteizula berak aditu.

—Zergatik ba?

—Zergatik? Aurki erantzungo dizu, azala beltza badin ere, barrua zuria duela, eta eztala, beste asko bezela, kanpotik zuri eta barrutik beltz.

—Nik uste det ba kaupotik beltz eta barrutik beltzago izango dala.

—Beñepeñ, badezpadan ere utziozu ixillik, gaizki esaka ipiñi eztezazun.

—Ondo da. Eta nor da atso bizardun ori?

—Mari Martiñ.

—Pelixen ama?

—Batzuek ama dala diote, besteak amona, besteak izeba, besteak emaztea eta... orrela... (Akelarreko... Presidenta dala ere... baño, ixo).

—Errespetoa izango du.

—Errespetoa diozu? Esango nuke. Jende guziak nai du orrekiñ adiskide izan, begizkoren bat egin ezteien, eta erregalo xamarrek ere bil-tzen zaizkio ondotxo.

—Lanik egiten du?

—Bai: guardasolak konpondu, lapiko zarrak alanbratu ta orrela.

—Eta Pelixek?

—Saskiak.

—Beste opiziorik eztu?

—Izan bear dei peste bat, ixilikakoa, iñori era-kutsi nai eztiona, eta ondotxo irabaztekoa.

—Nun ikasi ote du?

—Nunbait ere. Gaztela aldiak korritua da ta an ikasia izan bear du: beñepeiñ ala dirudi opi-zioaren izenak.

—Zer izen du ba?

—Todo-todo mio.

—Aaaaaa...!

Alargundu zen Pelix, eta berriz ezkontzeko asmotan zebillela zioten. Zor batzuek bazituen errian, baño artzekodunak etziran atrebitzen eskatzen, Mari Martiñek begizkoren bat egingo ote zien beldurrez; au il zanean, beste Mari Martiñik etorri baño len, juan zitzaizkion Pelixi kontuak egitera.

—Neri ezer eman didazute? —galdetu zien Pelixek—.

—Zuri edo zure emazteari beñepeñ bai —erantzun zioten.

—Nere emazteari?

—Bai, zure emazteari.

—Zeiñ emazterei?

—Mari Martiñi.

—Ura etzen nere emaztea.

—Etzela zure emaztea?

—Ez; eta, probatzen badirazute ala zela, kontu guziak pagatuko ditut. (Beñepeñ ezkontzako partidarik eztezute arkituko ta...).

—Probatuko dizugu ba.

—Ikusiko degu.

III

—Anbrux!

—Zer nai du, juez jauna?

—Ezagutzen dezu Pelix?

—Bai, jauna.

—Zer modutako gizona da?

—Onradua, jauna, beria egiñ ezkeru.

—Eta zor pagatzallea?

—Orixe eztakit, baño artzekoak kobratzen azkarra da.

—Ezkondua da?

—Alarguna, jauna.

—Zeiñ zuen bere emaztea?

—Andre Martiñ, gaztetan sarjento tropan izana, eta guk erregia beziñ maite genduen.

—Probatuko zenduke oek biok senar-emazteak zirala?

—Probatu, juez jauna? Bai, noski.

—Ea ba zer esaten diguzun.

—Gaur amalau illabete siñalamente, goizeko zazpitan izan zuten aserre andi bat.

—Zergatik?

—Ara ba, jauna: patar geitxo artuta edo.

—Zeren gañian izan zuten?

—Pelixek esaten zuen Mari Martiñen pipa andiagoa zala berea baño eta belar geiago erretzen zuela, eta neri deitu zidaten konponsizio bat egitera.

—Eta zer egin zenduten?

—Bi pipak apurtu, ekarri berri bat eta agindu pipa artatik biak aldizka puma zezatela.

—Eta ala egin dute?

—Bai, jauna: urte bete osoan, egunian lau aldiz, biak pumatu dute pipa batetik.

—Egia da, Pelix?

—Jauna... egia da... baño...

—Beraz, ama baten bularra edaten dutenak anaiak badira, zu ta Mari Martiñ izan zerate senar-emazteak.

—Ondo da, jauna. Amen.

IV

Pelix gizon argia zen, erderaz ondo ta legeak ere bazekizkien, eta ala bigaramonean jarri zuen atean letrero bat:

KIERBA JUNTA DE AKER-EDORES

—Aizazu, Iñazi: zer esan nai du *aker-edores*-ek?

—Eztakizu zer dan akerra?

—Bai.

—Badakizu zer dan *hedor*?

—Eztakit.

—Ba da kiratsa, usai txarra.

—A...! Ori akerrak berekiñ du.

V

—Juez jauna.

—Zer nai zenduke, Pelix?

—Nik eziñ pagatu nitzake eun ta berrogei pezeta; erdiak barkatuko balizkidate...

—Konprome —erantzun zuten artzekodunak—; erdiarekiñ oso kontentu gera; eztegu ardit bat ere geiago nai.

—Ondo da —esan zuen juezak.

Bi asto, oe bat, kutxa bat eta gañerako tresnak irurogei ta amabost pezeta inguru balioko zutela uste zuen Pelixek. Atera ziran errematera, eta arizekodunak asi ziran pujatzen, baita ere elkarren artean apurtxo bat minberatzen: ori nai zuen Pelixek. Tresna guziak igo zuten errematian eun ta irurogei ta bost pezetara. Artzekodunai eman zizkien juezak, esan bezela, irurogei ta amabost, eta Pelixi larogei t'amar. Erremat au izandu zen loteria bat Pelixentzat. Gaba zen: atera ziren danak etxetik; juezak, atea itxirik, artu zuen giltza; esan zien:

—Bigar goizean, amarretan, etorri zaitzte guziok, bakoitzak bere tresnak, errematian artu bezela, eramatera.

—Ni ere bai? —galdetu zuen Pelixek.

—Ez, eztegu zure bearrik —erantzun zuen juez jaunak.

—Malegro, señor —esan zuen Pelixek.

VI

Bigaramon goizean, amarretan, an ziran zintzo guziak. Pelixen etxea utsik arkitu zuten eta sukaldeko atean bertso au:

ljitoekin asten
duenak auzia,
denboraz galduko du
duen on guzia,
todo-todo mio-ri
zor diot guzia,
ez det damu izango
auzitan asia.

Asi ziran aztarranak ateratzen, baño alperrik. Bakarrik gauza bat jaki zuten: Pelixen etxeko atea zerralla bat, baño bi giltz zituala, bat Pelixek juezari eman ziona, eta bestea Pelixek Mari Martiñen errekuerdotzat gorde zuena.

1902-ko Epailaren 24-an

AUZI BAT

(Aurtengo (1914)

*indar-neurtzeetan
saria irabazia).*

I

Lorretako sukaldean, aspaldiko gabetan, bazebillen erlea: au da, zurrumurrua. Eztakit gaur, Parisenta Berliñen artian ere, hainbeste estabaida ote dabillen.

Matxalenek erderaz ikasi nai zukian, bere ama Anemarik etzion eragozten, baña «Zertarako dezu erdera» esaten zion amak alabari.

—Zertarako? —erantzuten zion alabak-; eskale erdaldun bat atera badator ere, ulertu eziñ eta...

—Ogei t'amalau urte badaramazkit Lorretan, ta oraindaño ateondora etorri izan diran eskale erdaldun guziaz ulertu diet. Artaburu bat, ogi zati

bat edo gazta apurtxo bat emanarekiñ, erdaldun guziaz ederki ulertu diet, eta aiñ ondo berak neri.

—Lengo zarren kontuak —esan ta buruari atz egiñaz, ixildu oi zan Matxalen, ala nai ezpazukian ere.

Matxalenek, erderaz ikasteko aitzakiz, Madrillera juañ nai zukian, Amoteiko Josepa bezela, eta amak igartzen zien alabaren asmoai.

Gati baten, beste askotan bezela, eraso zioten elkarri ama-alabak, eta amak esan zion:

—Erdera orren bearra bazaitzu, errian bertan ikasi zinezake.

ALABAK.— Nun?

AMAK.— Sánchez barkillogillearen etxean. Neskame billa omen dabill, eta...

ALABAK.— Leku onera bialdu nai nazu. Lengo egun batian eman zidan lotsa Prantxez edo tras-te orrek...

AMAK.— Nola?

ALABAK.— Ni nere bidez kaliañ barruna nijuala, «Hola, moza» esan zidan, eta kolore gorriak atera ziztan.

AMAK.— Zer esan nai izan zizun ba?

ALABAK.— Gauz on aundirik ez; motza naizela.

AMAK.— Ori ulertu baziñon, nik baño erdera geiago dakizu, ta eztezu iñora jua bearrik erderaz ikasteko.

ALABAK.— Ez ba; agure mortzill aren neskame juango naiz eta bai ederki eman ere.

AMAK.— Neskame jua ta etxekoandre egin zindezke.

ALABAK.— Eta gero barkilloak saltzera. Amak.- Bai; baña erderaz.

ALABAK.— Eskarrik asko. Ortarakoxe nagoala uste al dezu?

AMAK.— Bai al dakizu, txindurria nola ill zan?

ALABAK.— Eztakit aditu're egiñ ote dedan beire.

AMAK.— Ba jakiñ ezazu, ill zala, astuaren arrantza egiñ nai ta egiñ eziñez. Lertu ta ill egiñ zan.

ALABAK.— Eztakit, zer esan nai dezun.

AMAK.— Zu Madrillera juateko asmoetan zabilta, beste batzuek jua diralako. Orixe da nai zendukiana.

ALABAK.— Nik ba... nik eztet esaten ezetzik ere, baña...

AMAK.— Baña baietz esango, zenduke noski.

ALABAK.— Eztakit ba.

AMAK.— Nik bai. Eta orixe izango litzake asto-aren arrantza egiñ nai izatia.

Matxalen. mormorretan bere artian, aldendu zan, auzia galdutzat emanaz, esaten ziola bere buruari: Gure ama sorgiña eztanik ere, enuke esango. Nundik dakizki orrek nere asmoak?

Amak berriz bere artian esaten zuan:

Lengo zarren esana
beti da egia:
sua dagon lekutik
irtetzen da kia.

II

SENAR-EMAZTIAK

EMAZTIAK.— Zez deritzozu, Praisko, gure Matxelen burutazioai?

SENARRAK.— Zer dakar ba, Anemari?

EMAZTIAK.— Madrillera juan nai luke.

SENARRAK.— Zertara?

EMAZTIAK.— Erderaz ikastera.

SENARRAK.— Onuntzago're ikasiko du, ori baño ezpada.

EMAZTIAK.— Oraingo umeak, beñepeñ emakumeak, oso arroak dira.

SENARRAK.— Bai lengoak ere.

EMAZTIAK.— Ez genduan ba guk orrelako arrokeririk gaztetan.

SENARRAK.— Ez ote? Miriñakia jazten zenduanian, arrotxo agertzen ziñan ba zerori ere.

EMAZTIAK.— Guk miriñakiak soñian oi ginduzen, baña oraingo gaztiak buruan dabiltzkite; guriak errian kabitu oi ziran, baña oraingoak probintzian ere ez. Zepeliñak baño're aruntzago eldu nai lukete, ta, juaten bazaigu etxetik gure Matxalen, egingo duana da, «aizia buruan ta ibilli munduan», ta gero bere ta gure ondamendia etxeratuko digu.

SENARRAK.— Etzaitte estutu; nere baimenik gabe eztu ezer egingo Matxalenek, eta nik baimenik eztiot emango nolana, baizik ondo pentsatuta.

Onenbesterekiñ zerbait paketu zan Anemari, baña oso ez; bada esaten zuan: Anton bera baño ere kaiku aundiagoa da gure Praisko, ta alabak

loxentxen batzuek egiten badizka, orixe askoko da bere baimena emateko.

III AIT-ALABAK

Egiaz amak ondo ateratzen zituan kontuak. Egun batian, onek ezkututik aditzen zuala, ari ziran izketan ait-alabak.

AITAK.— Matxalen.

ALABAK.— Zer da, aita?

AITAK.— Zer burutazio darabiñ?

ALABAK.— Eztakit ba, zer esan nai duan.

AITAK.— Madrillerako asmoak al ditun?

ALABAK.— Asmo andirik ere ba...

AITAK.— Zer arraie egiñ bear den Madrillen?

ALABAK.— Zu ere zartuaz zuaz, zartzara atse-den puskatxo bat ondo etorriko zaitzu ta...

AITAK.— Eta i Madrillera juanarekin, zer irabazten diñagu?

ALABAK.— Ez al dakizu. Upelteiko Marik zer egiñ zuan? Or dabill oraiñ automoillean bere

senar eta gurasoakiñ, jauregi ederrean guziak bizi dirala.

AITAK.— Eta uste al den i ura bezela izango aizala?

ALABAK.— Zergatik izan ezingo naiz? Ura're ni bezelaxe zan len, ta ni gero ura bezela izan nindeke. Marik berak esan zidan, oraindik egun asko eztala, bere etxera mirabe juaan nai banuan, soldata ona emango zidala, bere senarraren anaia're ezkongai zegoala, emazte euskalduna nai zukiala ta... ez nua geiago esatera.

Bazijoan agure gizajoa sarean sartuaz, eta erantzun zion alabari ondo zerizkiola aren asmoari, beñepeñ barkillogille baño obeki izango zala, baña bere baimena eman aurretik, gizon batekin ibenkidatu edo konsultatu bear zula. Gau artan ta ondorengoetan agure gizajoa auto-moillean, amesetan, asko ta asko ta oso ederki ibilli zan. Amesetan aiñ ederki bazebillen, zer izango ote, zan, gero ames oiek egi biurtzean?

IV ANEMARIREN ASMOAK

Ait-alaben artian esan zan guzia aditu zuan Anemarik, eta bere barru guzia irakiten zeukan. Bere estutasunian eskatu zion Aita San Antonio-ri adimentuko argia, ta lagun zegiola arren bere estutasunean, aginduaz emango zituala bi peze-ta beartsuen ogitarako. Aditu zion Santuak bere erregua.

Bazuan Praiskok adiskide bat oso maitea, ona ta jakintsua, Aita Santuaren urrengotzat zeukana. Probintzi guziak ezagutzen zuana zan, baña alare elikio iñork igarriko nor zan. Gizon au zan Segurako itxua; gizon argia adimentuz, bada esan oi zuan Praiskok, begietako argiak burura iges egin ziola jaun oni. Itxuaren esanak artikulu fedekoak ziran Praiskorentzat.

—Badakit zer egiñ —esan zuan Anemarik—: itxuarekin egongo naiz, nik argituko det bera, ta ark argituko du Praisko.

—Aizazu, Praisko —esan zion gau batean Anemarik bere senarrari—: Bai al dakizu zeññ ikusi dedan gaur Millaprankan?

SENARRAK.— Zein ikusi dezu?

EMAZTIAK.— Segurako itxua, ta zure galde andiak egiñ dizkit.

SENARRAK.— Nik sinistu: gizon ori da, lurbira guzian dan jakintsuen bat, beñepeñ nere iritzian.

EMAZTIAK.— Esan diot ba, etorri dedilla San Migel-egunian gurekiñ bazkaltzera.

SENARRAK.— Ondo egiñ dezu.

EMAZTIAK.— Bai, pentsatu det, zuk ere naiko zenduala ta.

SENARRAK.— Bai, errege bera baño're pozagorik ikusiko del Segurako itxua nere etxian.

—Bai nik ere —esaten zuan Anemarik bere artean— beñepeñ egun orretan.

Eta egiaz ala nai zuan, bere senarrari adierazteko etzala ono, Matxaleni etxetik irtetzen uztia. Ortarako eman zion itxuari eskupeko bat Millafrankan, ta itxuak agindu zion, al guzia egingo zuala. Anemarik ondo zekian Kaiser-en kañoi guziak baño indar geiago izango zuala itxuaren erretolikak Praisko menderatzeko.

SAN MIGEL-EGUNA

Meza nausia prailleak egiñ zuan sermoiarekin entzun, ta jarri ziran maian bazkaltzeko itxua, bere emazte Manu ta etxekoak.

—Zer iritzi diozu praillearen itzaldi edo sermoiari? —galdetu zion Praiskok itxuari.

—Uste det —erantzun zion itxuak— ederragorik eztedala beñere entzun. Ainbeste milla aingeru zerutik infernura boteak izan zirala. Euskal erria zerua bezela dala, emen ere badirala aingeruak, au da, gazteak, gurasoen mende ez ego-teagatik erdal-errira dijoazenak beren ondamen-diaren billa, eztutela errurik gutxien auei uzten dieten gurasoak...

Matxaleni bere barruak irekiñ bear zion, ta esan zuan apal-apal:

—Eztiot ba nik orrelako gauzik aditu praillea-ri.

—Ixo zu —esan zion aitak—: zu oraindik lumatu gabeko txorikume, kabitik irten gabia zera. Lo egon al zera elizan?

Matxalenek arrazoia zuan. Prailleak etzuan aitatu're Euskalerriko gauzik. Itxuak praillearen itzaldiari ezarritako arabakiak ziran guziak. Ane-mariri zion zorra ordaintzeko.

Baña nork esan ezer Praiskori itxuaren kontra, berak aditu bazuan ondo prailleak esan zuan guzia?... (ta esan etzuana're bai noski).

Illuntzian, etxerakoan, esan zion itxuak Praiskori:

—Benturaz eztegu geiago alkarrekin egoterik izango, bada biok goaz zartuaz eta agur egiten dizut Josafateko zelaira arte.

—Ondo da —erantzun zion Praiskok—, baño nai nuke, ez beste gauzik, baño bai bertso txo bat gure azkeneko batzar onen oroipenean.

—Tira ba —esan zuan itxuak, eta asi zan brin... brin... bran... bran...; kitarra tenplatu eta erestu zuan:

Nai badezute zorionean
bizi senar-emaztiak,
Euskal-erria oso maitatu
eta or konpon bestiak;

guri begira ondamuz daude
kanpoko erri guztiak,
Euskal-erritik kanpora joaten
ez bitez utzi gaztiak.

—A biazon deizula zuri! —esan zion Prais-
kok—. Amaikatxo egi esan dituzu zere denboran,
ta ez txikiena, nere biotzaren erdian josita geldit-
zen dan gaurko au.

Alkar besarkatu ta aldendu ziran bata bestea-
gandik.

Matxalen, negarrari eutsi eziñez, bazijoan
bere gelara mormorretan esanaz: «A, itxua,
itxua! “Emden” baño're txarragoa zera zu. Ark
galdu ditu itxas-ontziren batzuek, baña arteraño-
an, batzuen-batzuek, aietan ederki ibilli ziran,
baña zuk ondatu dituzu gure automoillak, jaso
baño len. Jaungoikoak barkatu degizula».

Anemari jua zan kutxa kiskera, artu zituan
bi pezeta, ta bigaramonian San Antoniori bota
zizkanian, esan zion:

—Milla esker, santu miragarria, bada

irabazi det zure
laguntzaz auzia,
eta orrenbestez da
amaitu guzia.

«Euskalerrria», 71-72, 1914-1915

JAI BIKO ASTEA TA BELARRITAKOAK

I

Astean jai bakar bat gutxitxo zala iduritzen zitzaion Bortolori, eta bere lagun asko ere iritzi ortakoak ziran: baña esan egiten zuten bakarrik.

«Igandeetan ezta irikitzen lantegi au».

Ala zeukan idatzirik Bortoloren nagusiak bere lantegiko atean. Eztakigu nork, baña norbaitek ere ipiñi zuan idazki orren oñean: «Astelenetan idikiko ezpalitz ere, ez genduke negarrik egingo».

Nork ipiñi zezakian idazti ori? Eztakigu; baña eztabaida andiak zebiltzan, langilleen artian. Batzuek zioten igandea animarentzat, eta astelena gorputzarentzat bear zirala: besteak berriz igandea naikua zala, anima ta gorputza, bien-tzat.

Bortolok esan zuan, berak etzuala gizon erdika izan nai, eta berealatik ontzat ematen zuala

jai biko astea, eta berak emango ziola asiera
aste oni:

Alperrak billatzen du
beti lan berria,
bada zarrak gogortu
oi dio gerria;
iztun ederra baña
lanean urria,
lanik ez egitea
bere egarria.

II

Bortolok astelena igaro zuan ardantegian,
eta illuntzian abiatu zan etxeruntz, eta bazijoan
mormorretan: beretzat guziak ziran gaiztoak;
ardo-saltzalleak, lapurrak agintariak, arroak;
apaizak, diru-zaleak; eta ala ta onela; baña Bor-
tolo, gizon onradua. Ala zion berak. Bidearen
unetxo baten arkaitz batek zeukan oiartzun edo
ekoa, eta Bortoloren itzak berriztatzen zituan.
«Nor da neri burlaz?» zion Bortolok. Atzera begi-

ratu ta, bere itzala ikusirik, norbait zalakoan, ematen dio ukabilkada andi bat... ormari, eta eskuiko bi biatz apurturik eldu zan etxera, esanaz, gizakaxkar batekin burruka egin zuala, baña jipoi ederra eman ziola.

Zortzi egunez ezin lanik egin izan zuan. Aste santua zala zirudian Bortoloren etxian. Itz gutxi, porru-salda, ur preskua, ta bizi ill artian.

Nola gure Bortolok,
iztuna izanik,
aste guzian ere
eztu zer esanik?
Gizajoa badago
itz egiñ eziñik,
iltzeko ere eztu
bear beste miñik.

—Zer berri aspaldian. Bortolo?

—Estu xamar lengo aste ortan.

—Jai biko astian?

—Bai.

—Zer izan da ba?

—Legortea.

—Nun?

—Gure etxian.

—Zer dala-ta?

—Ardo gabeko astea, ta ogirik irentsi eziñ.

—Nola izan da ori?

—Jai biko astearen ondorena: lanik ez, irabazirik ez, eta zurrutik ez.

—Beraz etzaizu ondo atera lenengo araubeko edo prueba.

Gure Bortolok orain
aitor du egia,
aste batean bi jai
dala geiegia,
ardo gabe irentsi
eziñik ogia,
obe dala jarraitu
len degun legia.

IV

—Aizazu, Praiska.

—Zer degu, Bortolo?

—Gure etxian oraindik aste santuak al dira?

—Zergatik galdetzen didazu ori?

—Porru-salda, sardiña zarra, ardorik ez, ur preskua, ta kia besterik ez. Zer esan nai du orrek?

—Bi jaiko astean dendan egin zan koxka, nolabait ere osatu egin bear dala.

—Nere lepotik?

—Zure erruz egindako koxka da ta...

—Eta ez giñan ba ezkondu elkarri laguntzeko?

—Eta zuk neri zertan laguntzen didazu?

—Egunero zugatik erregutzen diot Jaunari.

—Eta, zer eskatzen diozu?

—Etzaitezela alargundu.

—Etzaite ba aurrerakoan nekatu ori egiten, bada uste det, zure emazte baño txarrago enaizela izango zure alarguna.

Bortolok esaten zuan Bere artian, emazteak arrazoia ere bazuala.

Etxean aste santua zerabilten, baña ardantegian aleluia zerabilkian Bortolok.

—Baña nundik? —esaten zuan Praiskak—. Emango nuke pezetatxo bat beartsuen ogitarako, ezkutapen edo misterio ori azaltzeagatik.

Etzuan izan eman bearrik.

Praiskak zeuzkan urrezko belarritakoak, Bere amak erregalo egiñak ezkondu zanean, eta urtean bein jazten zituan. San Antonio egunian ipiñi nai ta ezin arkitu izan zituan, eta uste izan zuan, alabak gordeko zituala.

Meza nausira zijoala, elkartu zan ardozale edo trabernariaren emazte Erramunarekin, eta ura zan arritzeko gauza! Erramunak zeramazkian ipiñirik Praiskaren belarritako urrezkoak! Etzuan izan onek pezeta eman bearrik ezkutapen edo misterioa azaltzeko, baña esan zuan Bortoloren emazte baño Bortoloren alargun... baña ixo, ixo!...

Nere amak Paristik
ekarritakuak,
nun zerate, urrezko
belarritakoak?

zenbat kalte dakarren
aste jai bikuak!
arren zuzen gaitzala
gure Jaungoikuak.

«Argia» 64 zenb., Uztaila 9, 1922

IJITO BATEN KONFESIOA

I

Etzan aiñ erdalzalea ere Peillo ijitoa, baiño, jai-egunetan eta itxurazko gizonakin itz egitean, oi zituan erderakadatxo batzuek.

Bere egitekorik arduratsuena oi zan Pazkoa-koa; batez ere aitortze edo konfesioa; ez pekatu andirik eta askorik zuelako, baiño etzitzaion batere gustatzen erretore berriaren oitura. Onen aurrekoarekiñ oso ondo oi zetorren, jo ta pasa, jo ta pasa, ederki, bapo; baiño onek, au da, orain-goak, ortik ziri eta emendik ziri, imitxak baio txarrago, etzuen pakerik ematen; guzi guzia zeatz jakin bear. Orlako zazpikirik! Jesus, Jesus! Onela jardun ta gero danak berari esan bear.

Gogorazio auekin eldu zan Peillo erretorearen oiñetara, aitortze edo konfesio on bat egitera.

—Ezer ostu dezu?

—Ez, Jauna: oztu ez; berotu ere... iñoiz andreari bizkarra izan ezik...

—Eztizut galdetzen *oztu* baizik *ostu*.

—Ai! Ebatsi edo lapurtu esan nai du. *Errobar*, e?

—Bai, orixe ta bera.

—Uste det, jauna, nik andreari bizkarra ez-ezik, bedorri ere berritxuren batek berotu dioz-kala belarriak.

—Galdetzen dizut ezer ostu dezun.

—Lapur-pama badegu baiño...

—Eztizut galdetzen zeren pama dezun, baizik ezer ostu dezun.

—(Auxe dek gizonaren jakin bearra!...). Ez naiz oroitzen, jauna, baiño bedorrek ezereen kezkarik balu nitzaz, esan beza prankeza guziarekiñ.

—Egurrik erosten dezu?

—Ez, jauna.

—Surik egiten?

—Bai, jauna; eta, gogoan duenean, etorri bedi gure etxera kaponada bat artzera, eta berotu bat emango diogu, plit eta plot, gaztaiak erretzen diran bitartean. Ikusiko du su ederra gure sukaldean.

—Gazteñegirik badezute?

—Ez, jauna.

—Gaztaiñarik erosten?

—Ez, jauna.

—Iñork eman?

—Ez, jauna, baizik gerok artu iñor inkomortu gabe.

—Nundik?

—Nundik... nundik!... Bada... dagoen lekutik.

—Eta leku ori norena da?

—Izenez Don Kalendariorena, baiño izanez... nork daki? Ara, jauna, egi egia: Jaungoiko gure Jaunak egin zuen mundua guzientzat, etzuen sartu iñun mugarririk, baiño Adanen semeetan batzuek ziran *tontoak*, eta besteak *agudoak*; guk degu jatorria lenengoetatik, baiño aiek tontoak izanaz eztegu guk *kulparik*. Paperetan ezta arkitzen ezer saldu zutenik, eta orregatik gure tokamenak ere emen urrean izan bear dute. Bigarren

oiek —*agudoak*— ziran mugarri sartzailleak, baiño beren buruz, arrazoiaren kontra, eta ala kontu egiten degu mugarri-rik eztagoala, eta beragatik seguruen seguruen da, bakoitzak, iñor inkomoratu gabe eta ixil-ixilik, al duena artzea pake ta amorio santuan.

—Begira: eztegu emen pillosopia bearrik. Esan zazu: zeinbat zaku gaztaia dituk eramanak?

—Asko ez, jauna.

—Zeinbat?

—(Au zazpikia!) Ara ba, jauna, zortzitxo bat izan ditezke, baiño izan ditezela zazpi.

—Zeinbaten saltzen da zakua?

—Al dan ainbatean: iru pezetan, lauan, iñoiz bostean ta ala.

—Zazpi lauko, ogei ta zortzi. Emaiozkatzu ogei ta zortzi pezeta Don Kalendario-ri eta kito; eztago bestela absoluzorik.

—Jauna, eman begit *azaoliozioa* eta nekea pagatuko diot.

—Ezin nezake.

—(Ezin lezakela...! Ta jarri gizona *ablidade* geiago gabe leku orretan Pazkoako denboran!...). Beraz...

—Eztago beraz-ik eta pillosopiarik; ordaindu eta etorri berriz absolutioa nai badezu.

—Ondo da, jauna; agur, eta datorren urtera arte.

III

—Aizak, Peillo.

—Zer nai du. Don Kalendario?

—Mandua moztu bear dirak.

—Noiz nai du?

—Astelenean.

—Ongi da. jauna; eta adi beza: bedorri *letraua* dan ezker. galde bat egin bear diot.

—Asko balioko dik ire galdeak.

—Asko edo gutxi, dana dala, or dijoa: zer da obe? artzekoa ala zorra?

—Artzekoa. Asko dituk artzekoak?

—*Sobra*, jauna. Baiño goazen: kito ala artzekodun da obe?

—Nik naiago diat artzekodun kito baio

—(Datorrela oraiñ «zazpiki» neri erakustera zer egin bear dedan...). Nik sinistu, jauna, ori ala dala.

IV

—Orra bada Don Kalendariok zer dioan. Naiago du orrek kito baiño artzekodun egotea. Zertarako emango diozkat ba nik orri ogei ta zortzi pezetak?... Kitatzeko?... Ez, ez; orrek naiago du artzekodun kito baiño, eta nik ere ondo derizkiot. Eta gu biok konprome bagera, zer dauka zer ikusi «zazpikik»? Eta ala ere bereala pagatzeko, eta bereala atzera biurtzeko beragana. Bai, bai, ago piska bat: exerita baago, ni orrera orduko atzeko aldea ,minberatuko zaik.

«Ibaizabal», 8, 1902-ko Otsaillaren 23-n.

LARRUTIK ATERATZEN DIRA UGALAK

I

—Begira, Pontxo.

—Zeri begiratu, bear diogu, Simon?

—Gauza bati.

—Bat baño ezpada...

—Lenbizi beñepeñ bat.

—Zer degu ba?

—Ezteritzat ondo, beti bat agintzen eta beste guziak aren mende bizitzea.

—Zer nai zenduke ba egitea?

—Mudantzen bat.

—Beraz bat obeitzen eta beste guziak ari agintzen?

—Ezta ori ere, baña diputau batzuek ipiñi ta aiekin batian Ministroak legiak egiñ ditzala.

—Beraz botoetara juan bearko degu.

—Ala bearko.

Gizon alper askotxo
dauzkaten erriak,
nai izaten dituzte
beti lan berriak.

II

—Zer berri, Simon?

—Berri onak.

—Zer egitu dezute botuetan?

—Irabazi.

—Ala iragazi?

—Zer ba?

—Larrutik ateratzen dira ugialak eta...

—Zer, eta?

—Eztezu ulertzen ala?

—Ez.

—A! Ulertuko dezu laster, berandutxo izango
da baña...

—Euskeraz ari ta alare ulertu eziñ. Ze arra-
ye...?

—Esan dizut laster ulertuko dezula.

—Zer ordia?

—Larrutik ateratzen dirala ugalak.

—Laster eta errez ikasteko gauza bada, utzi degiogun oraiñ...

—Nola ibilli zerate botuetan?

—Ederki. Bost duro eta bazkari ederra eman dizkigute beñepeñ eta...

—Eta gauz onik ezer egiteko itxurarik bada-go?

—Bai: iturria, zubia, bide berria ta eztakit zenbat gauza geiago.

—Oietxek egiñ arteko osasuna nai nuke nik, naiz-ta bigaramonian ill.

—Eztirala egingo este dezu?

—Bai, gizona, bai, baña arterañoko osasuna nai nuke.

Diputau jaunak digu
askotxo agindu,
emango ezpadu're
naikua egin du.

III

—Asarre al gera, Simon?

—Bai, ta oso asarre alare.

—Zer da ba?

—Koutribuzio andia bota digute ta...

—Bai; diputauak ere bizi bear dute ta...

—Gure lepotik?

—Bai; len zuek aien lepotik bezela.

—Noiz?

—Botuetako egunetan.

—Bai berak emanta.

—Oraiñ berak kenduta, baña pozgarri bat badezute.

—Zer ba?

—Aurtengo kontribuzioa eztala andiena.

—Beraz urrengoak andiagoak.

—Dudik gabe. Diputaduak gastatu dutena atzera bildu arte.

—Eztakit ba orixe.

—Jakingo dezu laster:

Diputau jaunak jartzen
dituzten legiak,
idikiko dizkate
askori begiak.

IV

—Pontxo: ezer atera al dezute memorialetik?

—Ez. Ministruak erantzun digu, gerok bialdu-
tako diputatuak ipiñi dutela kontribuzio ori, eta
urrengorako ikasteko.

—Zer ikasi?

—Ara zer dion azkenik:

Jakin bezate nire
mendeko leialak,
larrutik ateratzen
dirala ugalak.

Postdatan:

—Zer da ba larrua?

—Zueri emandako bosna duro ta bazkariak.

—Eta ugala?

—Kontribuzioa.

—Aaaa...!

—Beeeee...! Auxe da lenengo leziua, eta izan dedilla azkena're.

—Ala izan dedilla.

«Euskal-Esnalea», 1915 - Jorrailla - 15-ean.

IJITOEN DIBORTZIOA

I

—Aizazu, Santi.

—Zer nai zenduke. Diburtzio?

—Zuk onuzkero badakizu legeen berri.

—Bai, gure *Patriarka* zarrak adiña beñeipeiñ.

—Argatik nator ba zugana.

—Zer gertatzen zaizu ba, gizona?

—Emaztearekiñ nabill okertxo.

—Ori baño ezpada, erremedio erreza dezu.

Ibilli zaite zuzen.

—Errez al da?

—Ardoa merke badago... ezta aiñ errez ere, baña *posillbe*... bai.

—Eta ni zuzen ibillita ere, ura zuzen ez pada-bill?

—Zei da ura?

—Nere uztarri-laguna.

—Urrepiña?

—Bai.

—*Bamos...*

—*Bamos*, bai; baña uztarriko bei bat zuzen ezpadabill, bestea nola ibilliko da?

—Eztago akulurik?

—Akulukadak berak ematen ditu ark.

—Urrepiñak?

—Bai, jauna, bai; urre piñ-piñak.

—Nola ordia?

—Atzo esan zidan bera bazala bere izenaren jabe, baña ni «ez izan eta ez izango» nere izenaren jabe. Nik eztakidala nere izenaren *sinipikantz*a, baña aren izenarena mundu guziak dakiala eta guzien gogokoa dala. «*Erretxupleta!* Ke te parese uste pues?» esan eta lotsaturik utzi ninduan.

—Eta eztakizu zuk «*diborzio*» zer dan?

—Ez ba, jauna, ez; eta orixe arpegira ematen dit, eta lotsatu egiten nau.

—«*Diborzio*» da senar-emazteak alkargandik apartatzea.

—Ori baño ezta?

—Ez.

—Eta ala ere ez naizela izenaren jabe, zazpi aldiz andreagandik apartatuta?

—Zazpi andre utzi dituzu?

—Ez; bat zazpi aldiz.

—Urrepiña utzi dezu zazpi alditaraño?

—Bai, zazpi aldiz, *ni más ni menos*.

—Eta berriz ere berarekin alkartu?

—Baita.

—Beraz arrazoia du Urrepiñak, esatean etzerala zu izenaren jabe.

—Eztu ba maiz esango; *dibortzioa* zer dan erakutsiko diot.

II

—Ola, nere adiskide maiteak! Emen zerate?

—Bai ba, *Patriarka* jauna, ementxen gatoz.

—Zer berri, Dibortzio?

—*Dibortziatu* egiñ nai nuke.

—Eta zer diozu zuk, Urrepiña?

—Urrepiñak nun-nai izango duela estimazioa, Dibortziok baño obeki.

—Ondo da, onda da; izango dezu premia.

—Esan ezazu, Dibortzio: zer motibo dezu *dibortziazeko*?

—Asko, jauna.

—Esan ezazu bat.

—Izenaren jabe egitea.

—Beste bat.

—Ez nauala maite nere emazteak, txakur onetxek ainbat ere.

—Egia da ori, Urrepiña?

—Munduan dan egirik andiena, atzekoaz aurrera. Berak ni adiña, nik bera maite det.

—Zer diozu, Dibortzio?

—Probatuko diot esan dedana; au da, ez nauala maite nere emazteak, txakur onek adiña.

—Ia nola probatzen dezun.

Deitu zion txakurrari Dibortziok, eta eman zion makillarekin jipoi andi bat. Ala ere miaztu zizkion txakurrak nagusiarri eskuak eta arpegia, mesede andi bat egin bazion bezela.

—Ikusten du *Patriarkak* zenbat maite nauan txakurrak? —esan zuan Dibortziok.

—Alaxe da —erantzun zuan Patriarkak.

—Betor ba oraiñ, Urrepiña, jipoitxo bat artu, ta txakurrak egi duana egitera.

—Eskerrik asko, senartxoa: *ni tanpoko urrik eman*. Oraiñ nik itz egin bear diot *Patrakar* zarrari.

—Egiozu ba.

—*Patrakar* jauna: esan diot len, nik maite dedala senarra, berak ni adiña. Txakur onek baio geiago ez nau maite, eta probatuko diot.

—Ia ba, Urrepiña, ia nola portatzen zeran.

—Berealaxe, jauna.

Atarian zegoan putzu andi bat, eta ango ura edaten zuten; an garbitzen zituzten beren ontzi zar guziak eta baita baiñuak artu ere. «*Buska!*» esan zion txakurrari, eta bota zuan putzura egur bat. Bereala joan zan txakurra ondoren, eta ekarri zion egurra, eta *asperges* bat ere eman zien inguruko guziaz, bere gorputz bustia astinduz.

—Egingo didazu, senar maitea, txakurrak egin duana? —esan zion Urrepiñak senarrari.

—Egingo nuke —erantzun zion—, baña beste gauza bati begiratu bear zaio. Ur gutxitxo dago putzu orretan nere biotzaren zugarako amorioaren sua iltzeko. Sartuko banintz putzu orretan,

uste det bereala agortuko litzakela, eta gero?...
kontuak izango lirake...

IV

Erabaki zuten apartatzea: ara belaunikaturik *Patriarkaren* aurrian, eta au aopian mur... mur... mur... zerbait esaten: «*Veinte años casar, mal-pasar, ahora cascar*» esanta, *kisk kask*, jotzen zituan buruan senar-emazteak maillukatxo batekiñ: baña *operazio* luzetxoa zijoan, eta ala, galdetu zioten *Patriarka* zarrari:

—Noiz arte iraungo du operazioak?

—Bietatik bat ill arte.

—Gaurko naikua degu, jauna, eta bigar etorriko gera berriz.

—Zoazte ba Jaungoikoarekiñ, eta etorri nai dezutenian.

Joan ziran, eta gaur arterañoan ezta aien beste berririk, baizik *Kelemete* kutxaragilleak ikusi zituala beiñ alkarrekin Donostiako *plasa-detorosen*.

ESKU-JOKUAK

I

—Oraiñ ere emen dator ba Trapuzar.

—Baita nai ere.

—Zer berri dakartzu?

—Berri berririk ezta kart ba.

—Zergatik ipiñi zizuten zuri ez-izen ori?

—Trapu-zar?

—Bai.

—Juizioan sartu nintzalako.

—Beraz gu ez gaude oraindik juizioan sartuta.

—Ezta zazpi leguaz ur ematen ere.

—Noiz sartuko ote gera ba?

—Beñepeñ orrenbeste bitxi-lore ta berriketa apaintzeko dabiltzuten bitartean ez.

—Jesus, gizona! Erreta ote zauden nago.

—Ez; baña, egosita len egondu nintzan.

—Noiz?

—Apainduri ta berriketetan nenbillenian.

—Eta trapu zarrez jantzi ziñanean?

—Ordutik ondo; tituloa neregandu nuan da...

—Barrerik asko eragiñ ere bai jendeari.

—Bai, ta debalde.

—Bai al zuaz gaur gabean erriko-etxera?

—Zertara?

—Barre egitera.

—Eztegu ara juan bearrik barre egiteko; ezta eragiteko're.

—Ez, ez, promal esate'izut: abildade andia omen dauka gazte orrek esku-jokuak egiten.

—Bai; ta pezeta ematera zoazte aiek ekus-tearren?

—Uste artan gaude.

—Bai, juizioan sartu arte; zuen lepotik bai, egingo du gazte orrek barre ederki.

—Beste gauz askoren artian omen daki bes-teren sabeletik dirua ateratzen igarri're gabe.

—Ori izan diteke, baña orrekin barre gutxi eragingo du.

—Orra ba: ta gutxi al da?

—Ez, baña kontuz ibilli.

—Guk eztegu eramango beñepeñ arditik ere, ta eziñ aterako digu.

—Ez piyatu.

—Nola aterako digu eramaten ezpadeгу?

—Ez piyatu.

—Zergatik ordia?

—Trapu-zarri arrazoia eman bearrean arkitu etzaitezten.

—Izango dezu zuk oraiñ ere ipuiren bat.

—Bai, atso zar batek, errege gaizto bat esan oi zion: «Jaungoikoak eman dezaiola bizi luzea».

—Zure modukoa izango zan.

—Bai; tira atso zar eta ni Trapu-zar, biok zarrak.

—Gaiztoa izan, eta alare bizi luzea opa zion ba?

—Baña atso zarrak (Trapuzarrek bezela) zuek baño juizio geiago zuan, (gaitz ere ezta ta).

—Zergatik?

—Ezagutu omen zuan atso ark errege aren aitona, eta omen zan gaiztoa; gero erregen aita, gaiztoagoa; azkenik errege bera, oso gaiztoa; au iltzean nolakoa izango ote zan onen semea?

—Kontu orretan deabrutxoren bat.

—Orrengatik ba; deabruaren mende ez arkitzeagatik, nai zukean atso zarrak, errege luzero bizitzea.

—Eta ortik zer ateratzen dezu?

—Ezagutu nuan esku-jokuak egiten dituan gazte orren aitona. eta zan alper aundi bat; ezagutu nuan aita, eta zan alper aundia eta jokalaria; semea uste det izango dala alper, jokalaria ta sakel-ustutzallea.

—Ba, ba! Trapu-zarren kontuak.

(Sinismen bageari):

—Bi belarrietatik
baldiñ bada gorra
eta gañera badu
burua gogorra,
iñola're izango
ezta siniskorra.
Baña elduko zaio
denboraz zigorra.

Gabeko zortzietan Erriko-etxeko sala guzia jendez oso betea zegoan. Jo zortzi t'erdiak, jo bederatziak, eta etzan ageri esku-joku-zalea. Jendea asi zan mar mar mormorretan, baña alperrik. Zer gertatzen zan? Esku-jokuaz gañera anka-jokua egiñ nai izan zuala.

Milla txartel (billetes) saldutakoen dirua artu zuanean, esan omen zuan: «Zer esku-joku oberrik au baño? Orain anka-jokua egiñ dezadan». Orduan asi zan jendea juizioan sartzen, eta Trapu-zarri arrazoia ematean. Pena zuten, baña alperrik.

Berriz bazetorkean gazte on errira, konponduko zuten! Bai orixe!... Baña...

Ametsik onena're
 beti da ametsa,
 esnatu ondorean
 dana ezer-eza,
 baña alperrik dala
 nornaik jaki beza
 ura juan ondorian
 egitea presa.

(Trapu-zarrek)

Posdatan.-Trapu-zarrek oraintxe sinisten du gazte ark badakiela besteren sakeletik dirua ateratzen igarri're gabe, eta gañera uste du, jendea juizioan sartuaz juango dala.

«Baserritarra», n.º 121, 1909-ko Orrillaren 22-an.

IJITOEEN EZKONTZA ETA KONJURUA

I

—Aizazu, Mari-Terex: bai aldakizu nor ezkontzen dan bigar?

—Eztakit: nor degu?

—Usabio ijitoa.

—Norekiñ?

—Mari-Karmenekin.

—Jesus!... Baiño ondo etorriko dira ijito biak alkarrekin; ala uste det. Itxurazko ezkontza dirudi. Eta alegia; nola ezkontzen dira? Elizaz, ala lapiko zarrez?

—Elizaz; oso promal dijoaz; Usabiok naiago omen zuen lapiko-zarrez, baino Mari-Karmenek ez.

—Zergatik ez ote zuen nai Mari-Karmenek?

—Zergatik kontuak obeki ateratzen dituen. Lapiko zarra apurtzean, onik onenean, iru edo lau puska baiño egiñ ez-ta, bereala iru edo lau

urteren buruan bizi-alargun gelditzeko? An ibilli bearko luke Mari-Karmen gaixoak, batek nai ez, eta besteak bear ez, nora eztakiela.

—Eta zer? Menturaz Usabiok billatuko ote luke berriz ere Mari-Karmen ainbatekorik?

—Ja, jai!... Orixen esan? *Konke* joan dan illean *arraskalatximeneari*, alargundu zanetik irugarren egunerako, amazazpi emaztegai joan omen zitzaizkion ateetara ta...

—Emakumea! Zer esaten dezu?

—Zer esango det? Zuk esan bear zendukena: *laustikristi*: ebanjelioaren ondoren esan bear dana.

—Nik zer dakit?

—Eztakizu amazazpi aietako bat Mari-Terex zala?

—Ni juan arraskalatximiniaren ateetara irugarren egunerako?

—Edo laugarrenerako.

—Jakin dezazun bada zer nola itz egin, esaten dizut, bostgarren eguna're bazala ni ara nintzaneko eta egingo dezu mesede urrengoan gauzak obeki jakinta esateaz, eta ez jardun berriketan lotsa gabe, alper, zital, petral, ergel, zikin, txa-

plata, kaxkar, kalder, zorritsu orrek. Nork eta zuk esan bear! ...

—Bai ba lertu da anditxua! Ezagun da lantzetaz erdi-erdian jo dedala, ainbeste zikinkeri botatzen duenean. Au usaia! Tuff! Banoa igesi, agur.

—Agur, mingaiñ-luze ta lotsa-labur.

II

—Orra ba oraiñ, Eusebio ta Mari-Karmen; ezkondu zerate, eta bizi zaitezte, Jaungoikoa lenbizi, eta gero zerok alkar maitatuaz.

—Bai, erretore jauna: esker milla berorri: eta esan beza orain zenbat dan berorren nekea!

—Ematen badirazute mezaren ordainsari edo *estipendioa*, amar erreal, eztet besterik bear.

—Bai, jauna: ezta gaizki esana: baiño begira: eta aditu beza ondo gauza bat. Ezkontzeko egiñerazi ditut zapata berriak, eta zapatariak, nonbait diru zaletxoa izanik, —eta ez berorri beziñ ondraua—, askotxo eraman dit zapatakगतिक. eta urrengo egun batean eman bearko diozkagu amar errealak.

—Eztezute ezer eman bearrik. Zoazte eta ondo bizi zaitezte.

—Ondo da, jauna; baiño ezagutu ta estimatu dezan gure borondatea, egingo diogu saski polit bat alkandora parrantxatuak erabiltzeko.

—Ondo da, ta zoazte Aingeru zaitzaillearekiñ.

III

—Erretore jauna, eguzkia artzera dioa?

—Bai, Iñazio, oiñak puska bat berotuaz. Zapatariok ondo bizi bear dezute.

—Zergatik ba?

—Zergatik izanik oiña gizonaren zimendua, oiñetakoak diran gauzarik bearrenak.

—Bearrenak izan ditezke, baiño baita're lenengo ordaindu edo pagatu ez oi diranak, apai-zai zorrik bazaie.

—Bestera're gero iñoiz gerta ditekek.

—Gero, eztet esaten gertako eztanik, baiño orain arte eztet uste gerta danik.

—Gaur bertan ez ote?

—Nik dakidala, ez jauna.

—Zenbat eraman diok Eusebio ijitoari zapatakatik?

—Zenbat eraman dio berorrek ezkontzeagatik?

—Baterez.

—Nik ere ez.

—Aditu zak ba oraiñ neri zer esan didan: diruzaletxo aizala, askotxo eraman diokala zapatakatik, eta urrengo batean ordainduko dizkidalaa amar errealak.

—Aditu beza ba orain, berrorrek ere, neri zer esan didan: Gure erretore gizajoa oso on-ona da; baño sakela du anditxo, ta betetzen gaitza; askotxo eraman digu ezkontzeagatik, eta urrengo batean zuri zapatak ordaindu bearko dizkitzugu.

—Ederki zio; biok berdin neurri, eta biok berdiñ ordaindu gaitzitik.

—Bai, jauna; bedorri ziri bat eta neri beste bat; ijitoak beti ijito, eta berena egin ta kito.

—Ez, neri agindu zidak saski bat alkandorak eramateko.

—Baita neri're seaska bat illobatxoentzako.

—Zer demontre? Oraindik aita egiteko antzik eztek eta aiton egin au?

—Ori izan dedilla okerrik aundiena.

—Ala izan dedilla ba, ta agur.

IV

Esamesarik asko bazan errian. Ezkonberriak oillozaleak zirala, oillorik izan ez arren, oillanka eta luma asko oi zala aien atarian, oilloak urrituz zijoazela auzoetan, eta orrelakoxe zurrumu-ruak, baiño... Ka!... Ka!... Ijitoak kontzientzia obekoak dira, enetxoa, zuek ez uste izanagatik.

Egun batean iru atso joan zitzaizkion erreto-reari, *konjurua* egiteko esatera.

—Baiño zertarako nai dezute *konjurua*, emakumetxoak?

—Pizti txarren bat galtzeko.

—Zer gertatzen da ba?

—Oillotan ezin burutu degula.

—Badakizute nork egingo dizuten *konjuru* ori?

—Ez, jauna; berorrek egin ezik...

—*Guardiazibillak* ondoen egingo dizuete.

—Jesus! ez genekigun, baiño esango diegu.

Ondo geldi bedi, erretore jauna.

V

—Goiz batean Usabio ta Mari-Karmen zijoazen bidez, bi *guardiazibillen* erdian. Nora? Bergarara. Urtebeteko etxea eta jana aseguratu zituzten. Lana berriz egiñ eziñ-da izango zuten. Seaska bat ere bear baiño berrogei urtez aurretik enkargatua bazuten, eta...

VI

Urte bete artan (*kasualidadez*) oilloak oso ugaltu ziran errian, eta jendeak esaten zuen:

—«Ezkontzeko, erretorea; baiño konjurua egiteko, *guardiazibillak*».

DON POLIPORKO TA MORTEROREN KONJURUA

I

—Orra ba, kontuak nola diran.

—Zer degu ba?

—Don Poliporkoren begitantzioak.

—Zer begitantzio?

—Itzal egiten omen dio bere jauregiari prailleen kornentuak eta...

—Eta zer?

—Nik eztakit ba.

—Nik bai.

—Zer dakizu?

—Itzal geiago egiten diotela frailleak Don Poliporkori.

—Nork daki ori?

—Morterok esan dit.

—Orixe da jarduteko gogoia.

—Zedorrek ere eztaukazu ixillik egotekoa.

II

Bazkari on bat eman zien egun artan Don Poliporkok erriko gizon batzuei, eta, jendea bero-bero egiñ zanean, asi zan jaun ori izketan:

—Jaunak, errian eztago pelota-lekurik —esan zuan.

—Eztegu, ez —erantzun zioten.

—Eta gauza bearra da gazteentzat.

—Ala da egiaz.

—Artarako leku egokirik ere eztegu noski.

—Egoki-egokirik ere...

—Nik uste det ba, komentu zar ori botata, ortxen egiñ ditekela ederra, ta kostu gutxirekiñ. (...Ixillentzio! danak mutututa).

—An baño ohea egi diteke emen, jauregi au botata —erantzun zuan Morterok... eta guziak gelditu ziran ixill-ixillik, «orazio mentalian». Morterok zioan bezela, eta azkenik «se levantó la sesión» esan zuan Don Poliporkok.

San Polikorpo eguna zan eta eman zuan apari andi bat jaun onek; apal-ostean asi zan itz egiten prailleen gañean; (eta esan zuan Morterok: aunta beti mendira).

—Gizon onak bai, baña alper xamarrak dira praille oietxek —esan zuan Don Poliporkok.

—Iñori morraletik ogirik jaten diote? —galde-tu zuan Morterok.

—Ez, gizona, ez; baña zertako ditugu urren-beste alper xamar errian?

—Nik ezagutzen ditut ba, ez alper xamarrak, baizik alper andiak, eta iñoren morraletik janaz bizi diranak; zertako ditugu oiek errian?

—Biba Mortero! —esan zuan Galtzarbe, ardoa baño mozkorrago eginda zegoanak.

—Biba! —erantzun zuten besteak ere; baña zer esaten zuten etzekitela.

Asi zan berriz Mortero izketan, pillosopo bat bezela, esanaz:

—Jaun onek emango baligu egunero, gaur bezela, aparti on bat... or nunbait; baña nork emango die gure familiai eguneroko potajia praille oiek ematen duten bezela?

—Biba Mortero, biba! —deadar egin zuten; ango ontzi-otsa ta ango triskantza andia zan, baña etzan ezurrik ausi, ta ez odolik ibaira joan, eta Don Poliporkok esan zuan: «*San se acabo*».

IV

Negargarria ala barregarria eztakit, baña badakit kontu uraxe etzala ondo.

Plazan mitiña zan guzian, arrika ematen zioten komentuari, eta kristal guziak apurtuak zeuden, eta etzituan konpondu're nai Prai Pedrok. Zertako?

Konjuro bat egi bear zukela, esaten zuan jendeak, eta Morterok esan zuan, berak egingo zuala.

V

Jai artan egi zan mitiñ oso andia, eta illuntzian an zeuden zerrepeldurik Xaguxarko trabenan Axeri, Millon, Tropel, Tomate eta beste auen moduko batzuek. Sartu zan bertan Mortero, airi pultsu artzera, eta ikusi zuan sakelak arriz beterik zeuzkatela.

—Jaunak, —esan zien—; teniola; jo bear al da?

—Bai; eta ez makala —erantzun zuan kortxok.

—Ondo egingo dezute —esan zien Morte-rok—; ni ere zuekiñ batean nijoak aurrengo.

—Biba Mortero, abiojondeiala iri! —erantzun zioten guziak.

Abiatu ziran oso illunean (baña etzuten parol bearrik: berak ziran parolik asko); zerbait aurre-ra ziranean, deadar egin zuan Morterok, lenbiziko arria berak jaurtiaz. «Ala, mutillak!»

An ziran istilluak! ... arrika... baña zeri?... Don Poliporkoren jauregiari. Etzuten utzi kristal bat osorik.

Bigaramonetik asi zan Prai Pedro kristalak konpontzen eta geroztik pakea andia dago.

VI

Morteroen konjuruak ots andia eman zuan.

Baserritarrak eskeini noten anega bat gari arriaren kontrako konjurua egiteagatik, bañan erantzun zien Morterok:

—Nik eztaikit egiten goitik berako arriaren konjurorik, baizik bakarrik betik gorakoarena, eta nai dezutenian abisatu.

VII

Patxiturri bertsolari erdia zan, eta ala bota zion bere adiskideari bertso au:

Ikusi ta sinisten
degu orain gerok,
konjuru ona egiñ
duala Morterok.

IJITOA ETA JUEZA

I

—Ola adiskidea! Orain ere emen zera?

—Bai, jauna. Adiskideak adiskidea ikusi naitzate, arrazoezkoa da, ta bedorri ikustaldi bat emateko gogoz nator, aspaldian ikusi eztedalata.

—Etzenduan ba asko txarrago izango ni emendik kanpora ikustea.

—Nun ordea?

—Nun-nai; egiñ dezagun kontu, nere etxian

—Eta nork utzi neri urreratzen bedorren etxera?

—Zergatik ez?

—Ori da nik ere esaten dedana: *¿por qué no?* Baña bedorren mirabeak eztigute uzten legua batez ere ur ematen bedorren etxeari. Besterik eziñ dutenian, txakurrari za-za eman eta ijitoari klausk.

—Egia esateko, mingaiñ txar batzuek diotenez, pama eskastxoak daukazute.

—Eta mingaiñ txar batzuek diotenari kaso egigo dio juez batek, naiz bere mirabiak? Guk ori egingo bagendu....

—Zer? Zuek ori egingo bazenduteke, zer?

—Guk beron artean degun pama beziñ txarra izango lutekela berok gure artean.

—Zergatik ba?

—Mingaiñ txar batzuek diotelako, berok beti ari dirala libertadeak publikatzen eta kartzela berriak egiten.

—Beste gauzarik badezu esateko?

—Bai, jauna.

—Zer?

—Gu bezelakoakiñ bear lutekela izan berok konsiderazio geixeago.

—Zergatik ba?

—Gu ta gure modukorik ezpalitz, elitzake, beron, au da, juezen bearrik; kolera batek ijitoak eta konpañia lurretik garbituko bagiñuz, juezak *cesante*, eta orduan *¿que tal?* Ori da mingaiñ txar batzuek esaten dutena gure artean.

—Bai, baña ez bakarrik mingaiñ txarrak, baik onak ere zutzaz gaizki esaten dute.

—Ia egiñ beza pabore muestra bat emateaz.

—Orra or zure emaztea.

—Nere emaztearen mingaiña dio bedorrek ona dala? Eztakit nola egiñ dan bedori juez.

—Eta nola artu zenduan emaztetzat?

—Bedorrek artuko zuan moduan noski: obea zalakoan.

—Etzenduan ezagutu?

—Bai, jauna, baña berandutxo. Ordurako korapilloa eman zan, eta eziñ askatu gero. Orain buruari atz egitea alperrik. Ura juantakoan presa, alperrikako amesa. *Todo esto son alperrikako jardunes.*

II

—Utzi ditzagun pillosopiak, eta esan zadazu: egia da emaztea jo dezuna?

—Ez, jauna, beñepeñ ark merezi adiña.

—Esan dizut, utzi egiñ bear dituzula pillosopiak, eta esan zadazu: jo dezu emaztea?

—Berak jo ninduan, jauna, igande gabean.

—Etzera lotsatzen ori esaten?

—Ez, jauna; egiak ez nau beñere lotsatzen.

Exposizioan. premiatutako ardoa zegoala saltzen, edatera jua nintzan, geitxo nunbait edan nuan, eta gero emazteak jipoia.

—Orretxegatik beragatik merezi zenduke kartzela.

—Nola da ori, jauna? Ardoari premioa eta ardo-edaliari kartzela? Berriz ere ibiliko gera gabiltzan bezela. *¿Dónde está kusticia?*

III

—Zer erantzuten, diozu zuk. Pilipa, zure senarrari?

—Igande gabian eskalletan bera erori zan, eta kolpe bakoitzean «*mala mujer*» esanaz, an jua zan.

—Aizan: gure etxiak eztiñ eskellerarik. Ez al dakiñ piso llanuan bizi gerala?

—Zuen artetik egia ateratzeko mutill azkarra izan bear dik —esan zuan juezak—, baña amaitu

dezagun. Pilipa: astelen goizean jo zinduzen zure senarrak?

—Jo? Bai eun aldiz ere; alako jipoirik!...

—Egia ote da ori?

—Ez, jauna, —senarrak—. Ardura gabekotxo da nere emaztea, eta sarritan ibilli oi da erropa zikiñakiñ, ni lotsatzeraño: oitua nago orren erropai autsak astintzen, eta astelen goizian, ikusi nuanian orren soñekoa autsez beteta, asi nitzaion autsak astintzen zigor batekiñ, eta, nik pentsatuko nuan ba, nere emaztea soñeko aren barruan zegoanik?

—Zer uste zenduan ba, soñekoa kolgadorian zegoala? Kolgadore asko dezute etxian?

—Kolgadurak, armiarmak egiñak, naikua ta geiegi.

—Ba, ba, bukatu dezadan: Epaia (sententzia): Pilipak eman bezakio jipoi bat bat bere senarri, jaka autsez zikindurik ikusten dionian.

—Konforme zaudete biok?

—Bai, jauna, —erantzun zuten senar-emazteak.

IV

Bigaramonean saldu zuen senarrak jaka eta esan zion emazteari: Pastekun.

1902-ko Bagillaren 2-an «Ibaizabal» 23-n gueia,
1902-ko Bagillaren (Garagarrillaren) 8-11.

ASTO POLIT BAT

Asto baten tratua
emen nai det esan,
nola egin genduan
merkatuko plazan;
ijito bat saltzalle,
erosle ni nintzan,
ara gure tratua
zer moduz egiñ zan.

Amar duro eskatu
ta biyan eman,
etzalako onore
ibiltzia teman,
ondo jaten du baña
egunero merman,
petardo txarra eztet
onekiñ eraman.

Lurrean etzan eta
ezin degu jaiki,
naiz ta ezur ta mami
makillaz ebaki;
ala ta guziz ere
jaten du ederki,
zer jenerazio dan
Jaungoikoak daki.

Oso nekez ematen
baditu bi pauso,
lurrera erori ta
eziñ degu jaso;
berdin da esatea
naiz *arre* ta naiz *so*,
eziñ dio beñere
lanari eraso.

Bere palten artian
gauza bat du ona,
aitzaki gabe jaten
ematen zaiona,
garagarra lastoa
ta naiz baberruna,
ortan ez ta batere
kunplimentu-duna.

Askotan zaio aizez
betetzen barruna,
atzetikan boteaz
kia ta lurruna;
baita ere jotzen du
zoli zinburruna,
gor badago zurtzeko
alboko laguna.

Nik nai nikio oraiñ
berez iltzen utzi;
ez dezadala, dio
saltzalleak, etsi,
damutu eztakidan
bigar edo etzi;
gaixoak ez omen du
orixe merezi.

Erantzuten badiot
daukadala salgai,
amalau errialen
badit erosi nai,
berealaxe dio:
«Ondo da, jauna, bai,
artuko diot bigar,
egon bedi alai».

Saltzalleari gero
eman diot auzi,
baña kondenatu nau
kostu eta guzi;
zuzen-bidean bear
nuan irabazi,
baña kontuan nonbait
belutxo naiz jausi.

Nerez jenioa det
osoro estua,
saltzalleak du berriz
lasai ta bastua;
baña berak dionez
da gizon prestua,
ala eman omen dit
aiñ merke astua.

Ardien kulpak ditu
pagatzen bildotsak,
asto gaixoak ditu
maiz artutzen otsak;
kanpotikan bero ta
barrutikan otzak,
akabatuko dute
aurtengo izotzak.

Bentaja geiago're
astoak baditu,
sekulan eztiranak
munduan aditu;
baña eztet nai iñor
geyegi arritu,
gezurtizat ez nadiñ
munduan gelditu.

«Baserritarra», n.º 36, Otsaillaren 17-an, 1906-an.

KRIELISON PATENOSTER

Etzegoen Tunbalerorentzat errian gizon ondraduagorik Pelis ikasle edo *estudiantia* baiño. Eta Pelisentzat berriz lurbira guzian etzen Tunbalero baiño gizon oberik, eta izan ere etzitekien; eta ala ere baziran, leku guzietan bezela, an ere inbidiosuak, egiak esaten zituztenak bai, baiña inbidiaz, ez beiñepeñ ondo naiz.

Tunbalero Andaluziako trozoetan arrantxero asita mutill nagusira eldu zala, eta erdi arra ta erdi droga kuarto apur batzuek egin zituela, eta orain markes bat bezela zebillela. Pelisek zazpi urte zeramazkiela ikastetxe batean, eta sei kalabaza etxeratu zituela; eta oraiñ Tunbalero ta Pelis beren ustetan diputau ainbat bazirala.

Koorriente —esaten zuen Tunbalerok— baiño nori zer dio?

Eta, *amio!*, ixilldu egin bear. Baiño etzuen iduki izan beiñere Tunbalerok diputau izateko asmorik; zergatik eze diputau izateko diru asko atera bearko zukean, eta, egia esateko, bere buruaren urrengo geien maite zuena, dirua zan.

Bera izango bazitekien Españaiko *hacienda de ministro*, dirua inguratuko omen zukean bai, eta ara nola kontuak ateratzen zituen: «Gaur, ikusten degunez, diputau ateratzen kostatzen da gutxienez bost milla duro bakoitzeko, eta diru ori dijoa ardantegi, ostatu eta kapetxetara, beiñepeiñ geiena, gorputzen kaltean eta animen gaitzean; eta errietan berriz, botoak dirala ta eztirala, milla asarre sortzen dira. Atera bitez botoak kandela edo errematera, eta oien dirua dijoala aziendako kajara; egia da *zinzerrri leporala* lapikorako geldituko litzakiela baiño len ere ala gelditzen da. Eta era onetan biziko giñake gozoro errietan, eta aziendak izango luke diru geiago».

Arrazoia etzuela ere eztet esaten, baiño, besteren etxea gobernatzan zebillen bitartean, berea bestek gobernatzan zion. Pelisi etzijoakion aiñ gaizki ere Tunbalerorekin, ondo esan eta urdailla aren lepotik maiz samar berdintzen zuela, biotz samurrekoa ezpazan ere Tunbalero jauna.

Eiztari ere bazan edo izan nai zukean beiñepeiñ Tunbalerok. Oi zebillen mendiz mendi; baiño, berak esaten zuen bezela, bazterren

lotsagarri, egundaiño egazti-luma bat ere beregandu ezin zuela, eta beti txakurra oi zuen txarra. Berak Andaluzian ill izan zituen eperrak eta erbiak nai ainbat, baiño txakurrak ere an onak zituen. Emen etzuen txakur onik, eta argatik edozer gauza emango zukean txakur on bat beregantzeagatik.

Pelisek bazituen bere antzeko bi lagun andikurrean, eta aietako, batek zuen txakur bat «Jan-talo» izena zuena, eta izenaren jabe zana. Iru lagunak artu zuten txakur onekiñ Tunbalerori ziri bat sartzeko asmoa.

Ara bi lagun an, txakur bat erdian dutela. Zer darabilte? Txakurraren sal-erosia; berrogei ta bost ogerleko eskatzen saltzailleak, eta berrogei ta bi t'erdi eskeintzen erosleak. Uraxe bai txakurra! Probentzia guzian ere berdiñik etzuen. Erosleak ere aitor zuen ori; baiño berrogei ta bi t'erdi ogerleko ere diru ederra zan. Eldu ziran Pelis eta Tunbalero sal-erosleakgana, eta, jakitean bigarrenak gertatzen zena, eskeiñi zituen berrogei ta tau ogerleko eta txakurra beregandu zuen, esker Pelisekin joanari, zergatik, bakarrik joan balitz, etzuen aiñ

errez bereganduko txakurra, bada nola Pelis beste bien adiskidea zan, eta geiago Tunbalerorena, Pelisen bitartekotasunagatik egin zioten grazia, edo, euskera garbian esateko, jo zioten adarra Tunbalerori; bada berrogei ta lau ogerleko aietatik amar izan ziran Pelisentzat; eta beste bientzat amazazia. Bai, Pelis, Pelison eta Pelisitos, irurak ziran bata baiño bestea piñagoak one-lako lanetan.

Txakurrak ederra zirudien, baiño izen ura, au da, «Jantalo», etzitzaion ondo iduritzen Tunbalerori, eta ala ipiñi zion izen berria: «Korrido». Txakurrak etzeritzon ondo izen oni, eta orregatik lengoarekiñ jarraitzen zuen, izenez ezpazan ere., beiñepeñ izanez. Erbiak osasunaz eta ugari zebiltzen, baserritar batzuek eskuakiñ arrapatzen zituztela noizikpeiñbetan. Kalparregi-ko Joaneri erosi zion Tunbalerok, eizera joan zan aldi batean, erbi bat, oso ederra, ogei errealean. «Lotu anka batetik. ixegi zugatz batetik, tiro batez ill eta etxera, txakur ta erbiarekin» zion Tunbalerok. Esan ta egiñ, ipiñi zuen zintzillik zugatz batetik eta tump! ... Arraia! Ur eman zion, baiño erbiaren lekuan jo zuen lokarria; au erre

zan; eta erbia, ez agur eta ez *ario*, eta eskerrik ere eman gabe bere libratzailleari, nunbait presa zuelako, joan zan igesi.

Eztakit negarrik egin zuen Tunbalerok egun artan, baiño, egin ezpazuen ere, urrean zuen.

II

Txakurra saltzea gogoak eman zion Tunbale-
rori, ez txarra zalako, —ona zalako ere ez—,
baiño bera ere zaartuaz zijoan, eta astundu zan
eizerako. Ordea, nork erosi naiko zuen?

—Jesus! Erosleak izango ziran bai. Korrido! Ez
al zan arraietan txakur primerakoa ala? Eros-
leak? Buruan illerik adiña bai.

—Aizu, Pelis.

—Zer nai du, Tunbalero?

—Nola zuen izena gure txakurratik berro-
gei ta bi t'erdi ogerleko eskeiñi zituen gazte ark?

—Pelison.

—A, bai! Krielison. Naiko ote luke erosi txaku-
rra?

—Eztakit ba, lenago errenkuratua dago bedorrekina ta...

—Nerekiñ? Zergatik?

—Berak nai zukean txakurra eraman omen zion ta...

—Ori da guzia? Ba, ba! *Esscrúpulo de moja*.

—Onena izango da, bazkari on bat jarri, eta datorrela jatera, eta arreraziko al diogu nolabait ere.

—Ez aiz aiñ gaizki ere pundatzen.

III

Bazkal ostean neurtu zuen Krielisonek txakurra. Ai ura lastima! Izan bazuen buztana ontza bete luzeago!... Baiño lastima!... (Buruari azka).

—Krielison.

—Zer nai du, Tunbalero?

—Ontza baten gora-berak ainbeste esan nai du eiza-txakur bategan?

—Ez, jauna, baiño nik eziet nai txakurra eizerako.

—Zertarako ba?

—Ara, jauna: ni naiz danbolinteroa, eta oraiñ danbolin berria egiteko asmoan nabill. Txakur orren larruarekiñ egin ditekela uste det; baiño gaiñera txistu edo txirolari ere egiñ nai nikio bere zorro edo estalkia, baiño lastima!... Buztana ontza bete laburrago da txistua baiño. Bazkal aurretik neurri bagendu ere!... Baiño oraiñ lastima!...

—Adiskidea: Andaluzian ere ibillita nago, baiño zu bezelako andaluzik eztet ikusi.

—Izan diteke, sinisten diot. Nik eztakit; baiño aditu izan det, andaluzak gezurtiak dirala; eta orretan, ez neronek diodalako baiño, eztit orandik iñork ikusi gezurrik.

—Ez; baiño zure egiak Andaluziak dirudite.

—Bai, jauna: nik beti egia; eta egia nonai beti da egia.

—Eta danboliteroa zera?

—Bai, jauna; eta, sinistu nai ezpalu ere, soñua joko diet pandango bat bota dezan.

—Ez, eskerrik asko: naikoa soiñu, au da, naikoa adar jo dirazu, eta oraiñ zoaz Jaungoikoarekiñ, *Krielison*.

—Ondo geldi bedi, *Patenoster*.

IJITOAK KONFESIOAN

—...eta zazpigarrenean ezer bedezu?

—Saski barrenean... eztet ba ezer, jauna, esateko moduko gauzarik.

—Eztizut esaten saski barrenean, baizik zazpigarren mandamentuan.

—Ai, ai! Mando-kontuan ari da beori; baña ez, jauna. mando-mantarik eztet.

—Esan diteke gorra zaudela.

—Gogorra... arrazaz denok gera, jauna, gogor-rak.

—Eztet esaten gogorra, baizik gorra.

—Bai, bai; oraintxe entenditzen diot; bedori erderaz ari da. Gorra txapelari esaten diote erdaldunak. Maixu zarrak ere gorra deitzen zion: aserre zanian, berriz, «porra» esaten zuan.

—Gorra ta porra, badakizkitzu Jaungoikoaren mandamentuak?

—Bai, jauna.

—Zazpigarrena?

—Ai, jauna! Barka beza: oraintxe obeki entenditzen diot: porra... porra... borra... borratua esan naiko du bedorrek.

—Nola borratua?

—Len zan: zazpigarrena ez ostutzea, eta oraiñ, ura borratu eta ez arrapatzia; ala dio gure kuartillak.

—Dana dala, ezer arrapatu dezu?

—Ez, jauna: olloak jarraika ibilli izandu naiz, baña zarra're banago ta alperrik.

—Iñoren gauzik badezu?

—Iñorena izana bai, baiña...

—Zer baiña?

—Orain nerea.

—Zer da ba?

—Ara, jauna: erlojo auxen.

—Arrapatua al da?

—Ez, jauna; geldi-geldi zegoan, nik artu nuanian.

—Bada iñorena da?

—Ez jauna; Aizpetako nagusiarena zan.

—Eta ez al da ura iñor?

—Ez, jauna; ez al du ezagutzen? Pixpilli iru arrua ezta ta... izango da ba ura iñor?

—Ba lenbiziko egin bear dezuna da, utzi pillosopia guziak, eta erlojua ere utzi, artu zenduan lekuan.

—Ai, jauna: pillosopia uzteko konporme nago, baiña erlojua... karanba!

—Zergatik ez erlojua?

—Traba askotxo dago bide ortan.

—Eta artu zenduanian etzegoan trabarik?

—Nik dakit ondo: eta argatik diot orain ere.

—Eta orduan aldendu ziñuzen traba guziak?

—Bai, jauna, guzi-guziak.

—Bada orain ere egizu ori bera; eta utzi erlojua artu zenduan leku artan bertan, kostako dana kosta.

—Jauna: preziso-prezisoa bada, saiatuko naiz.

—Prezisoa dezu ba asoluzioa artzeko.

—Ondo da, jauna: ando geldi bedi ta agur; datorren urte arte.

II

—Ola, Manis.

—Ola, Mitxel.

—Zer gizon-modu degu don Malizio ori?

—Gizon polita da, mauka estutxoa da baiña...

—Noiz zuaz berriz?

—Aurtengo pasada egin degu beñepeiñ ta...

—Etzenduan ba esan erlojua?

—Bai, baiña biurtu nuen.

—Trabarik arkitu?

—Bai, gizona, bai; baiña, kostako zana kostak, traba guziak kentzeko ordena eman zidan ta...

—Bai; usterik gutxien dan lekuan trabarik andiena askotan izan oi da.

—Esango nuke. Erlojo-ontzian nere erlojoa uztera nijoala, bertan trabarik andiena.

—Zer zegoan ba?

—Beste erlojo bat.

—Eta zer egin zenduan?

—Zer egin nuan... kendu!

—Artu?

—Artu eta utzi nerea bere lekuan.

—Beraz len baiño geizkigo gelditu ziñan?

—Len baio geizkigo, zillarrezkoa utzirik, urrezkoa artuta?

—Berriz ere joan bearko dezu ba Don Malizio-gana.

—Zer egitera? Berriz ere len agindu didana agindu dagidan, eta erlojo bat eraman ta bestea ekarri, erlojuaren pendola bezela beti atzera ta aurrera ibiltzera. Ez, ez; eztegu monumento kontinoaren (*movimiento continuo*) bearrik.

—Beraz bakarrik joan bearko det nik?

—Bai, eta, ondo ibilli nai badezu, kontu mingañari; baraurik juan eta berriketa gutxi.

—Zer esan nai dezu orrekiñ?

—Ez aitzeko ollar-konturik.

—Ez?

—Ez; bestela or ibilli bearko dezu monumento kontinoan; eta bidian kukurruku egiten badizu...

—O! Enuke nai.

—Ba... ez izan berritxu.

«Argia»

LASTURREK ZER DIÑO?

Gizaseme bat gazte izana,
oraindik zartu gabia,
ondasun asko izan ez arren
kitarra baten jabia;
ona naiz baiña umoria det
nerau baño're obia,
triste daudenak kontsolatzera
mundura naiz etorria.

Jaungoikuari asko zor diot,
esan biar det egia,
ematen dizkit osasuna ta
eguneroko ogia;
nere bizitzan ez naiz kondeen
ez markesen enbidia,
izan ezkeru kitarra jo ta
kantatutzeko bidia.

Aste guztian lanian gogor,
beti jairako pozian,
loteriarik ez da partzeko
poza nere biotzian;
txoria baiño alegriago
arkitzen naiz jai-goizian,
inguru danak ere poztutzen
ditut kitarra jotzian.

Jan-gogo onaz eta lo berriz
nai baio ere obeki,
ditxa geiago ezin lezake
emen gizonak iduki;
erostekoak balira diruz
pobriak giñake gaizki,
baiña nori zer eman Jainkoak
guk baiño obeto daki.

Pobre izanik lana egiten
ikasi nuan gazterik,
baiña Jainkoak ez du nai izan
nunbait ni aberasterik;
aziendarik nererik ez det
kitarra zar bat besterik,
il ta gero're ez det pensatzen
nere kitarra uzterik.

Jai pasa eta astelenian
berriz eraso lanari,
onela diot gusto berria beti
arkitzen janari;
egunak ondo juango zaizkio
onela bizi danari,
loteri au da opa diona
Lasturrek mundu danari.

«Argia»

IJITOAK LIBERTADIAN

I

—Uuuuufa... *biba libertad!* Auxe bai dala auxe!

—Bai, Anton; baña eztegu asko gure buruak libratzea; beste preso daudenakgatik ere zerbait egi bear degu.

—Zergatik esaten didazu ori, Kuleta

—Bazeneki nik dakidan gauza bat...

—Zer gauza da ba ori?

—Zer? Soroandiko baserrian, salako kutxa-kisketian, daude preso zazpi ontza-urre, —lau txerriren balioa—, eta eztegu izango erruki andirik preso gaixoentzat, aiek an uzten baditugu.

—Ez estutu, Kuleta. Egingo degu alegia libratzeko. Gerok ere ontzako bat badegu, eta *juego de manos*-ak ere badakizkigu ta... *ánimo*, Kuleta. Goazen Soroandira.

II

—Abe Maria! ... Iñor bada emen?

—O, Anton eta Kuleta! Zuek emendik?

—Bai ba; guardasolik konpontzeko ote dezu-
ten...

—Ez ba; eztaukagu. Nundik ibilli zerate aspal-
dian?

—Kartzelan, Mikela maitea, kartzelan.

—Kartzelan? Eta zergatik?

—Mesede andi bat egiteagatik.

—Sinisten dizutet. Orain mundu gaiztoa
dago.

—Ba... ari giñan dirua egiten adiskide pobre
batentzat ixillik, baña adiskide onek. pozaren
pozaz, *konpianztan*, beste bati esan, onek *inbi-
dia*, *gobiernuari parte* eman, eta gu kartzelan.

—Eta dirua egiten badakizute?

—*Ya lu creo.*

—Eta zuek ala ere aiñ *pobre*?

—Guri dirua egiteko eskubidea eman zigunak, pobreentzat egiteko eman zigun, ez guretzat.

mmorm;

—Emen gaude ba, gu ere, *pobre* asko.

—Nai dezute aberastu?

—Nai?... Bai orixe.

—Ba, hamabost egunen buruko, eun ontzaurreren jabe egiñ zindezkete.

—Eta zenbat kostako litzake?

—Ntsa; amar *zentimo*, eta *sekreto*a; au da, ixillik ibilli; au da bearrena.

—Siñistek ere lanak ditu.

—Gizona: zer galtzen dezu *prueba* egitearekiñ? Geienaz ere amar *zentimo*.

—Ezta asko.

—Gaur ematen badidazu txakur andi bat, bigarko pezeta biurtuko zaitzu; bigar pezeta ura biurtuko da duro; etzi, durua ontzako-urre; etzi-damuko, ontzako arekiñ izango ditzu bi, aiekiñ lau, eta ala, egunetik egunera geituaz juango dira ontzako-urreak.

III

Eman zioten txakur andi bat, eta Antonek paper batian bildu, gurutze bat egiñ, aopian zerbait esanaz, gabeko amabietan zabal-tzeko papera, eta arkituko zutela pezeta, eta, nai bazuten pezeta ura duro biurtu, joateko bigaramonian beregana, ola zarrera, eta berdiñ egingo ziela.

Antonek esan bezela, guzia gertatu zitzaien: txakur andiarekiñ, pezeta; pezetarekiñ, durua; duruarekiñ, ontzako-urra.

—Aizazu, Mikela.

—Zer nai dezu, Patriz?

—Ezta au txantxetako gauza, eta betoz ijito-ak onera.

Etzuten izan bi aldiz abisatu bearrik.

—Ola, Patriz; nola goaz?

—Ez ba gaizki're.

—Ez; amar zentimorekiñ ontzakoaren jabe egiñ zera iru egunian ta...

—Alaxe da ba, baña begira: Ontzako onekiñ egin ditezke bi, bigarko?

—Oraindik ere dudan zaude?

—Ez, baña beste gauza bat nai det jakiñ.

—Zer da ba?

—Bi ontzako gaur ipiñita, egin ditezke lau bigarko?

—Baita laurekin zortzi, ta zortzirekiñ amasei ere; eta, ogei ekartzen badizkidatzu, berrogei izango dituzu, eta ez egon atzera begira, bada etzi lan auxe bera egitera joan bear det beste leku batera; ona emen *karta: Benguste kuantu mas antes mas mejor: aki estan prest beinte potes ojalataos kon ontzakos llenos, sakaos de Banko, para berinkar uste, y aumentar como chindurris.*

—Ekarriko ditut ba al ditudan guziak, norbaiti eskatuta bada ere.

—Ez iñori eskatu; bestela, parte emango balu, kartzelara joan bearko genduke. Obe dezu ontzako bakar orrekiñ bi egiñ; bi aiekiñ, lau; eta gero, berriz biurtzen naizenian, geituko ditugu.

—Ara ba: egia esateko, ortxe dauzkat zazpi ontza-urre, lau txerriren balioa; oraingo berriarekin zortzi dira. Egiñ ditezke oiekin amasei bigariko, eta etziko ogei t'amabi?

—Ori bai.

—Ona ba emen zortzi ontzakoak.

Antonek sartu zituan zortzi ontzakoak sedazko poltsa txiki batean, Patriz eta Mikelaren aurrean; josi zuan ondo poltsa, eta iru gurutze egiñ eta eman zien, esanaz gabeko amabietan idikitzeko.

IV

Etziran etorri gabeko amabiak nai baño len, baña noizbait ere jo zuten zorionean edo zorigaiztoan. Poltsa presaka askatu ta idiki zan, eta arkitu ziran hamasei... txakur txiki.

Joan ziran lasterka senar-emazteak ola zarre-ra; baña lasterrago joan ziran andik —eztakigu nora— Anton eta Kuleta; ala ere arkitu zuten senar-emazte Patriz eta Mikelak beren *konsuelo-*

rako sedazko poltsa bat, ontzakoak sartu izan ziran aren berdiñ-berdiña; eta bere barruan papertxo bat izkribaturik onela:

Esango badet oso
argiro egia,
zuen gutizia da
izan geiegia;
andiagoa berriz
oraiñ naigabia,
txoriak jua ta utsik
uztian kabia.

1903-ko Uztailaren 27-an.
«Ibaizabal», 83, 1903-ko Agorrilla-ren 2-n

NESKA-ZARRAK

I

—Patxi: bai al dakizu neskarren berririk?

—Santuen bizitzak baiño obeki.

—Zer moduzkoak izan oi dira ba?

—Oso onak... berena egin ezkeru.

—Eta danak dira berdiak?

—Ez, klase askotakoak dira.

—Asko ezagutzen dituzu?

—Nik etxean dauzkat bi klasetako muestrak: bata da eulia bezelakoa, eta bestea erlabioaren antzekoa.

—Beraz eulia ta erlabioa, ezta ala?

—Orixe da.

II

EULIA

—Zer moduzkoa da au?

—Eztakizu eulia zer modutakoa dan?

—Eulia lagun txarra oi da; beti traban eta beti kendu eziñik gañetik.

—Eztezu ba asko ohea neskazar klase au.

—Eulia, alegia, sartu oi da sopatan, esnetan, ezitan eta onelako gauza askotan, guziak alperrik galtzeko.

—Ba neskazar klase au sartuko zaitzu bear eztan leku guzian.

—Nik uste nuan sustantzia geitxuago izango zutela.

—Ba desengañatu zaite.

—Olio gabeko porru-saldak ainbat sustantzia geienez ere, beraz, zuk diozunez.

—Porru-salda olio-gabekoari «*señora*» deitu bear lioke onelako neskazarrak.

—Komentu batean sartu bear zenduke.

—Irutan ere sartu det, baña atzera etxera etorri zait.

—Ezkondu dedilla.

—Ezin ordea ezkondu bakarrik.

—Zer erremedio dago ba?

—Bat bakarra.

—Zein da?

—Pazientzia.

—Nork emango du?

—Neskazar euliak artu erazoko dizu.

—*Bueno, basta; entendido.*

III ERLABIOA

—*Per signum crucis...*

—Zer ari zera, gizona?

—Zer ari naizen?

—Bai.

—Konjurua egiten.

—Zertarako?

—Erlabioen kontra.

—Gizona: emen eztago erlabiorik.

—Baña eztezu ba ikasi nai nola tratatu erlabioakin?

—Bai; da esatea, neskazar bigarren klase orrekiñ.

—Berdin dezu ba; konjurua egiten ikasi bear dezu.

—Baña, konjurua egiten badiet, iges egingo didate.

—Ez zuk uste bezin errez; eta, iges egingo balute ere, etzenduke kalte andirik izango.

—Ain txarrak dira?

—Bai; piper miñ utsa jaten dutela dirudite.

—Eta mingaña?

—Errotarria baña ligorago.

—Eta gobiernua?

—Besteren etxearena ederki, baña bere etxea... *la casa sin barrer.*

—Eta talentuz?

—Oso azkarrak dira. Jakinduria osorik iñork ere eztu munduan, eta auri ere gauza bat palta zaie.

—Gañerakoak badakizkite?

—Bai; bakarrik bat palta zaie.

—Zer da bakar ori?

—Beren obligazioak ez jakitea; orixe da duten palta bakarra.

—Iñorenak badakizkite?

—Bai, guzi-guziak.

—Eta egi-esaleak dira?

—Bai, orretan firme egongo dira. Gure erlabioak oraiñ ogei t'amar urte esaten zuan ogei ta lau urte zeuzkala, eta gaur ere firme dago bere

ogei ta lauetan. Eztu esango ark gaur gauza bat eta bigar beste bat.

—Betozkorik?

—Anbotoko señorak baño beltzagoa. Ezagutu nuan klase onetako bat, antziñako Napoleon-ekiñ granaderuetako sarjento ibillia.

—Ba, ba: muestratzat botoe bat da naikua. Milla esker. bai, zure inpromakaitik eta, oraiñ artean bezela, aurrera ere, neskazarren izena entzutean, esango det: *Liberanos, Domine*.

Neskazarren lagun batek.

Elgoibarren «Ibaizabal» 70, 1903-ko Maiatza-ren 3-n.

IJITOAK

SENAR-EMAZTEAK

I

—Ai, Prantxisku, Prantxisku!

—Zer degu Mariñton?

—Orai ere juezak deitzen dizu.

—Eta orrengatik zaude triste?

—Ai au lotsa!

—Lotsa juezaren aurrera joateko?

—Bai, ta ez txikia.

—Zergatik ba?

—Ai, ai, gure pama!

—Juezak dituzu ba presonarik piñenak: estimatu egi bear zenduke ark deitzea.

—Bai, baña... gure pama...

—Gure pama ez digute kenduko. Or ikusiko dezu paperetan, Prantxisku Etxeberria-k zer esan duan juezaren aurrean, zeñ iztun ederra dan, diputadu ta senadoretzat egokia litzakela ta...

—Ta zer? Errenta jarriko dizutela?

—Jarri bearrik eztegu, gerok artzen eztegu ba bear deguna? Nai dezun guzia eztizut ekartzen? Zer palta zaitzu?

—Pama galtzia, ordia, penagarria da.

—Duanari galtzen zaio.

—Mormorreta txarrak dabiltza kanpu ortan.

—Baña bokadu ta tragu onak barru ontan, gañera soñeko berria miriñake, polizoi ta beste gauzak, eta alare espa edo kejak? Juezaren señora baño apañago jarriko zaitut eta ez jo emen illetarik. Puera illetas.

II

Juezaren aurrean

—Prantxisku.

—Jauna.

—Egia esango dezu juramentuen bian?

—Bai, jauna; ni beti egiaren zale naiz.

—Beti-beti, bai ote?

—Bai, jauna, bai; naiz, goikoaz bera ta naiz atzekoz aurrera, nik beti egia.

—Eta goikoaz bera ta atzekoaz aurrerako egiak, gezurrak dirala badakizu?

—Enekian, jauna.

—Ba aurrerakoan jaki ezazu.

—Ondo da, jauna, ta estimatzen diot bedorren erakutsia.

—Eta mandakoa norena da?

—Nerea, jauna; esan nion oraiñ zortzi egun ere juramentuaren bian.

—Ez da Pellizena?

—Ez, jauna; nerea ta Mariñtonena.

—Nor da Mariñton?

—Nere emaztea.

—Depositatu egiñ bear dezu ba.

—Saldu det ordia.

—Kobratu're bai?

—Bai, jauna.

—Beraz dirua depositatu bear dezu.

—Baña, jauna, emaztea señoartzeko soñeko berria, miriñakea ta polizoia erosten kastatu det dirua, ta onena izango degu, nere emazte seño-ratua, bere jantzi ta guzi depositatzea.

—Ez: zedorri depositatuko zaitugu kalabozon, zortzi egun barru dirua depositatzen ezpadezu.

—Ondo da, jauna; besterik ezpada, emaztea dagoan bezela salduta...

III

Senar-emazteak

—Ai Prantxisku! Pazkoak ere badatoz ba.

—Ongi etorriak izan ditezela. Bildotx eder bat inguratu ezazu ta...

—Eta Pazkoakoa?

—Egiñ.

—Nola?

—Beste urtetan bezela.

—Beste urtetan zazpigarren mandamentuak ematen zigun naikua lan; aurten gañera bigarrena daukagu.

—Zeiñ da bigarrena?

—Juramentu alperrik ez egitea.

—Nork egin du?

—Zuk.

—Ez, por zierto.

—Gezuraren gañian, bai, egin dezu.

—Bai; baña alperrik ere bai? Alajaña, mando-
koa etxeratu, zu erregiña bezela jantzi zaitut, eta
alare alperrik egin dedala?

—Egiak salbatu bear gaituala esaten du Prai
Pillipek.

—Bai alegia beste munduan, baña emen?

—An ta emen.

—Amen, ba, amen.

IV

—Mariñton: ill omen zaitzu senarra.

—Bai, Martiña, bai.

—Zer izan du?

—Ill bearra gizajoak; on utsa zan, eta Jaungoi-
koak asko nai zion, ta Beragana eraman du, ta
zeruaren erdi-erdian dago egiak salbatu bear
bagaitu.

—Ala izan dedilla.

—Esango luke juez jaunak: gizajoak munduan egi bakar bat ere etzuan esan; guziyak zerurako gorde zituan.

—An atsedeen dezala ba.

V Illerrian

Prantxisku ijitoa
osoro zuzena
da orain lurpeturik
emen dagoena,
lurbiran izandu zan
gizonik onena,
oroipen au da bere
emaztearena.

«Baserritarra», n.º 108. Donostiyan.
1908-ko Azaroaren 21-an.

IJITOAK

JUEZAREN AURREAN

I

—Izena?

—Erramun.

—Erramun?

—Bai, jauna.

—Len Jose zenduan ba.

—Bai, jauna, baña izen ori onuzkero aitua izan bear du.

—Aitua?

—Bai, jauna.

—Zergatik ba?

—Or dabilte berok paper eta tinta artean eta...

—Ibilli bear.

—Bai ba, ori diot nik ere.

—Eta orrengatik izena aitu?

—Nik eztakit ba, baña juez artian dabillenak asko kastatu bear duala esaten dute, ta nik,

izena ez izanik, gañerakoan ondasunik ez tet beñepeñ kastatzeko ta...

—Guazen ba. Orain Erramun zera beraz, ezta ala?

—Bai, jauna; amona zarrak esan oi zidan, berberak bataiatu ninduala Erramu egunian.

—Nun jayo ta bataiatu ziñan ba?

—Lenengo Urnieta-n, gero...

—Beiñ baño geiagotan jaioa al zera?

—Ez, baña iru aldiz bataiatua bai.

—Iru aldiz?

—Bai, jauna; Lenengo Urnieta-n, gero Legorreta-n, eta urrengo Amezketa-n.

—...Etan ...etan ...etan. Etan askotxo dago or gauz onik izateko.

—Bai, jauna. Lenengo izena Jose nuan; ori aitua izan biar du. Bigarrena Erramun.

—Irugarrena?

—Ori utzi dezagun bigarrena aitzen danerako.

—Lonbria?

—Etxezarra.

—Len Etxeberria zenduan ba.

—Bai, jauna, baña berria're denborarekin zartu egiten da.

—Zuk eztezu ba oraindik urte asko.

—Nik ez, baña etxeak bai.

—Opizioa?

—Betikoa, jauna.

—Ez al da aitzen?

—Ezta ba beti nai beziñ ugariya lana izaten, baña...

—Mando mozten?

—Bai, jauna.

—Sakelak ere bai?

—Ortarako berok ere eztira izango, makalak.

—Zer esan nai dezu orrekiñ

—Gure amonak esan oi zuena.

—Zer?

—Auzilarien artian, galtzallea larru gorrian gelditzen zala.

—Bai, baña irabaztallea?

—Alkandor'utsean.

—Eztezu beste opiziorik mando moztea baño?

—Bai, jauna; ni naiz desamortizadorea.

—Izena jakitea're ezta gutxi.

—Alaxe naiz Ba, opizioa eztet mudatu; izena bakarrik.

—Desamortizatzaera juan al ziñan arkupeko denda berriko kajara?

—Bai, jauna.

—Zer eskubiderekiñ?

—Nere esku biakiñ.

—Eta eskubidea nork eman?

—Neronek artu.

—Zer artu zedorrek?

—Esku-bidean arkitu nuan guzia.

—Zer arkitu zenduan?

—Sei ontzurre egiñak.

—Bai; ez al ziran izango nonbait, egiñ gabeak.

—Ez, jauna, egiñak, eta ederki alare, begia alaitzeko moduan.

—Zer egi zien sei ontzurreai?

—Desamortizatu.

—Nola?

—An zeuden kajan illik bezela geldi-geldi, ta oriatzera atera nituan.

—Zergatik ori?

—Gure legeak agintzen dualako, iñork ezte-
zala iduki, zaitu al baño diru geiago.

—Eta dendariak ezin zaitu al zituan sei ontzu-
rreak?

—Zaitu balitu, enituan nik desamortizatuko.

—Nun daude oraiñ?

—Oraingo jabeak ondo zaituko dituan lekuan.

—Bañan nun daude?

—Uuum! ... Txanton itxuak eun dukat gorde
zituan pikope batian.

—Eta?

—Eta... Sokorrek ostu. Bazuan errezeloa
Txantonek, Sokor izango zala lapurra, eta biga-
ramonian an zebillen itxua kalez-kale kantari:

Eun dukat baditut
pikope batian,
beste eun jartzera
nua gaur gabian.

Sokorrek ute izan zuan, atzera jartzen ezpa-
zituan pikopian dukatak, etzituala jarriko an
itxuak beste eunak. Biurtu zituan ba atzera eun
dukatak gero berreun artzeko ustian, baña

itxuak egin zuana izandu zan, ez ipiñi beste eunak, baizik eraman len zeudenak. Bigaramo-
nean atera zan kalera, eta kantatzen zuan Soko-
rren atean:

El que todo lo quiere
todo lo pierde,
berreun daudelakoan
ua berriz ere.

(Juezak):

Ijitoari egirik iñoiz
nai badiozu aditu,
zaude kontuan, itz bakoitzian
bi gezur esango ditu,
polit-poliki etxe-alderuntz
al duan guzia bitu,
gañerakoan or konpon eta
munduko danekiñ kitu.

ERRAMUN IJITUA

I

—Ola, aspaldiko Erramun. Bizi zera?

—Bai, Don Martin; oraindik ere, nola edo ala, bizi naiz.

—Aditu nuan kerizpean sartu zinduztela ta...

—Ikusi eziñak edo, obeki esateko, ikusi nai-
ezak esan erazotzen ditu orrelako gezurrak.

—Gezurrak, baña egiaren antzekoak nunbait.

—Zenbait gizonek prakak jantzitako atsuak
dirudite, beti mormorretan.

—Zergatik diozu ori?

—Automobillean izan gara emaztea ta biok
Lezo-n, eta orixen eziñ ikusi dute, edo eztute
ikusi nai, atso-prakadun edo gizon gonak biar
lituzteken oiek.

—Oiei etzaie jiramonik egiñ bear.

—Berak egiten dute ordia.

—Utzi diozagun orri, ta esan zadazu: nuin
izan zera juan dan aspaldian?

—Esango diot, ixillik idukitzeko itza ematen badit.

—Emana dago.

—Baionan izandu naiz.

—Zertan?

—Likorista ikasten.

—Eta ezerki egin dezu?

—Bai, Don Martin, bai; ona emen nun dakarkiodan botilla bat koñak, neronek egiña; progatu beza, eta bigar esango dit zer deritzon.

—Ondo da: agur ta bigar arte.

—Agur.

—Erramun etxeruntz zijuan kantari:

Botillatxo bat koñak
diot nik Martiñi,
etxean proba dezan
oparo eskeñi;
erantzun nai badio
erregalo oni,
zerbait eman bearko
dio Erramuni.

—Zer iritzi dio, Don Martin, atzoko koñakari?

—Ezta txarra. Zenbatean emango zenduke botilla?

—Bi pezetan, eta asko artzera, sei errealean ere bai.

Beldur zan Don Maritin, ziriren bat sartuko ote zion, ez aĩn gaiztoaroa zalako, baña ona're etzalako, edo, *vamos...* onenbesterekiñ ulertu diteke. Ala ba, galdetu zion:

—Zedorrek egiña da koñak au?

—Bai, Don Martin, bai: neronek egiña.

—Nere aurrean egingo zenduke?

—Etzait konbeni iñori erakustea.

—Atoz ba nere etxera, giltzapian jarriko zaitut, bear diran gaiak emango dizkitzut, eta andik irten baño len egingo dezu?

—Bai ta pozik alare.

—Atoz ba bigar, eta agur.

—Agur ba... Enbidia balitz ezkabia, askok bearko luke buruan zapia —zioan ixillik Erramunek.

Bigaramonian jua zan Erramun Martiñen etxera: artu zuan azpill bat, litro bat ur eta sartu zuan gelan. Atia kanpotik itxi zuan Martiek, giltza artu zuan, Erramunek zirriparra batzuek atera zituan; ordu baten buruan, atera zuan kontuz botilla bat gerrikotik: an zeukan erariaz, bete zuan Martiñen botilla, eta berea atzera biurtu zuan gerrikora. Jo zuan gelako atia, idiki zion Martiñek, eta eman zion Erramunek botilla esanaz:

—Martin, iduki ezazu gaur gabea serenotan botill au, eta bigar or idukiko dezu koñak ederra, eta oraiñ bigar arte —esan eta abiatu zuan etxe-runtz kantari:

Banua pama ona
 ederki artuaz,
 eta ziria ere
 Martiñi sartuaz:
 oraiñ arte ibilli bagera astuaz,
 laster automobill bat
 eroatera guaz.

IV

—Zer iritzi diozu, Martiñ, koñak berriari?

—Ezta txarra. Ortxen dauzkat bi barrika utsik eta...

—Bete ditezke oiek ere.

—Koñakaz?

—Aixa. Erreka urrean dago ta...

—Zenbatengatik beteko ziñuzke koñakaz bi barrik'oiak?

—Ingredientiak ere bear dira ta... Baionatik kontrabanduan ekarri bear dira ta...

—Dana dala, zenbat bear dezu guzirako?

—Ogeiren bat duro bearko ditut.

—Ona emen amar eskuan; artu itzazu, eta beste amarrak emango dizkitzut guzia egindakuan.

—Ondo da.

—Zenbat egun bear dituzu?

—Biyar Baionara, etzi etxera, gero bearko ditut lau edo bost egun... Edozein modutan ere, gaur zortziko guzia egingo da.

—Agur ba.

—Agur.

Badira esaten dutenak gau artan mozkor andirekin Erramun etxeratu zala, «Biba erreplui-ka!» deadar egiñaz, baña.. bai zera!

V

Igaro ziran bost egun eta Erramunen berririk etzan; zurrumurrua bazebillen errian, ardozko lisibaren bat egiten ari ote ziran Erramunen etxian. Lutxik juan-etorri askotxo egiten zituan ardondegira ta...

—Aizazu, Lutxi.

—Zer nai du, Don Martin? berririk bada?

—Bai, jauna; oraintxe netorren bedorrena. Izan det bere eskutitza. Prantzian preso artu omen dute; eta esaten dit bese amar duruak bedorri eskatu ta lenbailen bialtzeko pasaportia ateratzeko.

—Beste amar duro bialdu? Nere begien aurrean ez geiago agertzearren bai.

—Ara ba, jauna: orrenbeste mesede egingo du ba.

...Su-kanpaia zoli ari zan. Kia ateratzen zan Erramunen etxetik; atea bota, ta jendea sartu, ta laster xamar sua itzali zuten. Baionan zala uste

zan Erramun, an arkitu zuten oian etengabeko mozkorrarekin, ztua eskuan zuala, oe guzia plai egiñik; eta jendearen iskamilla somatzean dea-dar egiten omen zuan:

—Alto, kien bibe! Biba erpluika y benga biño!

VI

—Erramun.

—Zer degu?

—Don Martiñek amar duruak eskatzen omen dizkitzu.

—Nik bai berari.

—Zergatik?

—Lutxiri esan diolako, amar duro emango litukeala ni aren begien aurrera ez agertzeagatik.

—Ori dek Pilosopia!

«Baserritarra»,
n.º 150, 1910-ko Uztaillaren 2-an
eta «Argia»